

DOM IN SVET

ILUSTROVAN LIST

ZA UMETNOST IN ZA ZNANSTVO.

UREJA

DR. FRANČIŠEK LAMPE.

Z Bogom za narod.

IZHAJA DVAKRAT NA MESEC.

ZALAGA UREDNIK IN LASTNIK. — TISKA KATOLISKA TISKARNA.

Cena na leto 8 K 40 h, pol leta 4 K 20 h, četrť leta 2 K 10 h; za
dijake na leto 6 K 80 h. Za Ameriko na leto 2 dolarja, za Italijo
10 lir, za Nemčijo 8 mark.

Vsebina 21. zvezka.

	Stran
Spomini na dr. Frančiška Lampeta. I. (Spisala <i>Pavlina Pajkova</i> .)	641
† Dr. Fr. Lampetu. (Zložil <i>Alojsij Mrhar</i> .)	645
O ta testament! (Novela. — Spisal <i>Podgoričan</i> .) [Dalje.]	646
Novo življenje. (Povest iz našega trga. — Spisal <i>I. Kremen</i> .) [Dalje in konec.]	654
Nevestin sèn. (Zložila <i>Mira</i> .)	659
Socijalni pomenki. (Piše <i>dr. Ivan Ev. Krek</i> .) [Dalje.]	660
Čutilo za ohranitev ravnotežja. (Spisal <i>dr. Simon Šubic</i> .)	663
Književnost	668
<i>Slovenska književnost. Zgodovina horjulske fare. — Slomšekovo rojstvo. — Naši narodni grehi. Kako bo z vojsko? Marco Visconti. Hrvaška književnost. Cvijeće Srca Isusova.</i>	
Umetnost	670
<i>Prva slovenska umetniška razstava.</i>	
Razne stvari	672
<i>Naše slike. — † Jakob Voljč. — Mejnarodni shod katoliških učenjakov.</i>	

Na platnicah.

Raznoterosti.

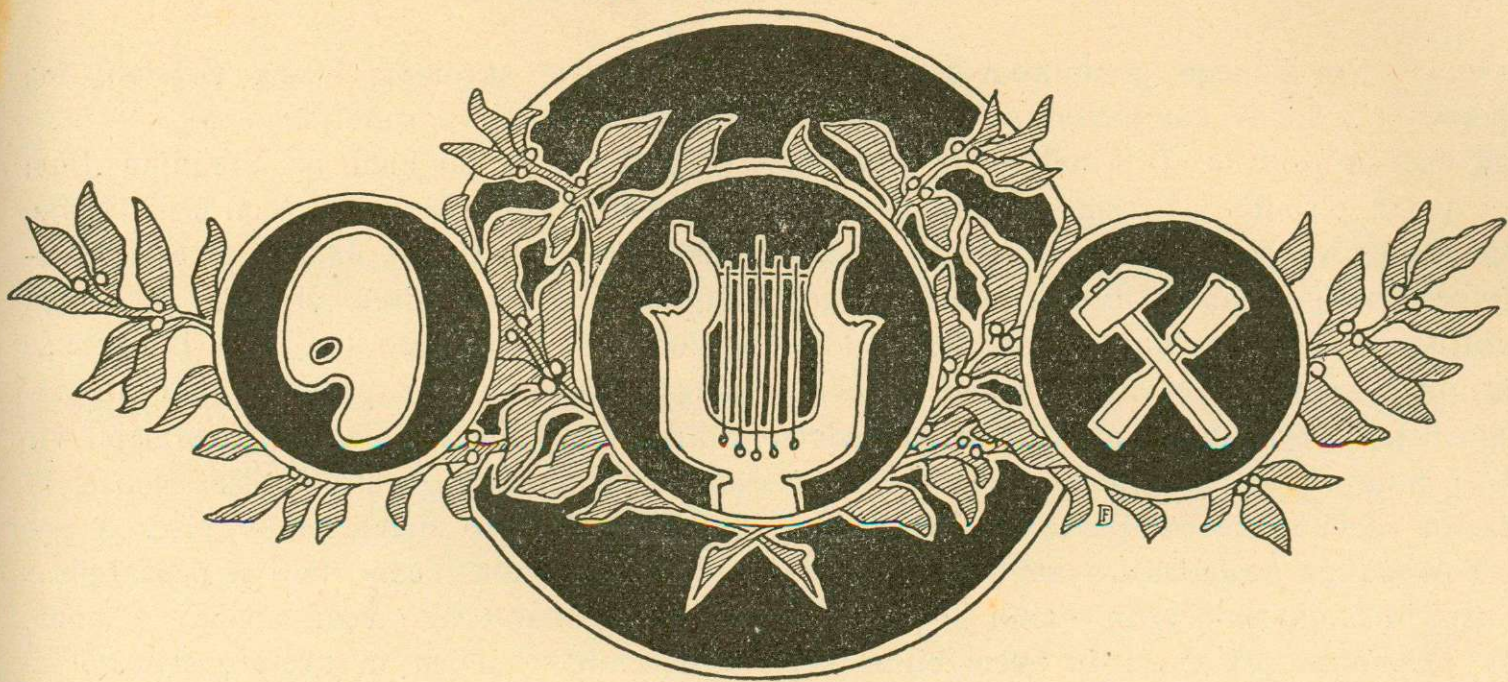
Slike.

Dr. Frančišek Lampe pri svojih gojencih	648
Pred praznikom v marijaniški kapeli. (Fot. <i>dr. Fr. Lampe</i> .)	649
Trnovo na Notranjskem	657
Igra na paši. (Slikal <i>M. Jama</i> .)	665

Listnica uredništva. Prosimo, naj se zglati pisatelj povestij „Žagarjev sin“ in „Kako se je ženil Gospod Neroda“ in nam naznani svoj natančni naslov. — One prijatelje, ki so pokojnemu gospodu uredniku posodili slike ali karkoli v uporabo, prosimo potrpljenja, če jim takoj njihovih stvari ne vrnemo. Ni nam mogoče vse ostaline tako hitro razbrati.

Listnica upravnništva. Dva krasno vezana letnika 1898 in 1899 se dobata v našem upravništvu po 10 K.

Dobé se še letniki: IV. po 4 K, V. po 6 K, VII., VIII., IX., X., XI. in XII. po 8 K.

Spomini na dr. Frančiška Lampeta.

I.

Viktor Hugo piše: „Tri stvari so, ki so izključno samo božje: nepreklicnost, neopravljivost in nerazrešljivost.“ Naš narod bi vedel, žal, o resničnosti tega reka pričati. Kdo smrtnih zemljanov mu razreši, zakaj toliko njegovih prvakov zapušča svoje blagoslovljeno torišče sredi najuspešnejšega delovanja? . . .

Roka Previdnosti nas je zopet zadela s težkim udarcem. Iz kroga naših najdelavnejših sinov je iztrgala najboljšega, najznačajnejšega, najmarljivejšega, najmanj sebičnega, v ljubezni do naroda najbolj vnetega moža, dr. Frančiška Lampeta! Njegova izguba vidi se nam kot nenadomestljiva. Slabotno telo tega izvenrednega moža je imelo v sebi duha, volje, vztrajnosti in marljivosti za najmanj tri delujoče človeške moči. Pri tem je živela v njegovem telesu duša mehka, globokočutna, milobna, kakršna je ona nežnega otroka. Čist, neomahljiv značaj, bistrost njegovega razuma ter modrost in blagost srca, to vse združeno je napravilo iz dr. Fr. Lampeta nenavadnega človeka. Zavest, da enako bliščeča prikazen ne zasveti zopet tako kmalu na nebu

naše domovine, je vzrok, da tem bridkeje občutimo nje izgubo.

Ne bom opisovala pokojnikovih neprecenljivih zaslug na raznih poljih narodnega in človekoljubnega delovanja. Niti ne bom ocenjevala njegovega plodonosnega peresa, ki se je poskušalo in vrlo izkazalo v najraznejših literarnih strokah. Ta častna, a pretežavna naloga čaka strokovnjaškega poznavatelja našega slovstva.¹

Moj namen tudi ni, kazati ga v častitljivi podobi svečenika. Obče poznan in čislan je bil dovolj kot uzoren duhovnik, ki ni nikoli niti z najneznatnejšim madežem zatemnil sijaja svojega vzvišenega stanu. — Pač pa želim predstaviti pokojnika slovenskemu svetu kot človeka, ki čuti, ki misli, ki govori, ki dela, ki trpi kot sleherni zemljan — pokazati ga, kakor sem ga opazovala, spoznavala in sodila za dobe osemletnega občevanja ž njim.

Da sem se ž njim seznanila, za to se imam zahvaliti njegovemu listu „Dom in

¹ Nadejati se je, da morda „Matica Slovenska“, ki je svojim udom podarila že lepo zbirko življenjepisov veljavnih mož, vsestransko, zlasti po literarni plati, oceni tudi dr. Frančiška Lampeta. Pis.

svetu“. Kot ž njega urednikom sem si dopisovala z dr. Fr. Lampetom, še predno sem ga osebno poznala. Prikupil se mi je takoj po prvih pismih. Umerjena, trezna, premišljena njegova pisava, s katero se je družila ljubeznjiva skromnost in dobrohotnost, govorila mi je o njegovem plemenitem in kremenitem značaju. Ko sem ga pozneje osebno spoznala, utrjevalo in množilo se je vedno bolj moje visoko mnenje o njem. V njegovi častiti osebi se je edinila na čudovit način, brez vsakega nesoglasja, vrsta prelepih lastnostij in dragocenih vrlin, kakor jih navadno ne nahajamo pri enem in istem bitju. Pri njem pa so se strinjale kakor umetno sestavljeni sklepi verižice, ki šele združeni v celoto pokažejo svoj kras in svojo vrednost.

Občevala sem z rajnim gospodom kanonikom v obče več pismeno, nego ustmeno. Temu je bilo vzrok moje dolgoletno bivanje v tujini. Toda baš v dopisovanju se često najkoreniteje spozna mišljenje in naziranje kakega človeka. Šele tekom zadnjega leta, po moji preselitvi v domovino, mi je bilo dano češče osebno ž njim občevati. Povod temu je bila največ bolezen in smrt mojega soproga, profesorja dr. Janka Pajka. Večkrat zaporedoma je pritekel pokojni kanonik k bolniškemu vzglavju mojega moža ter je meni in mojim o tej priliki razkrival svoje blagodušno, sočutno srce. Kdo bi bil takrat slutil, da predno poteče leto, prestriže tudi njemu neusmiljena Parka nit življenja!

Eden največjih čarov dr. Fr. Lampeta je bil izvestno ta, da je znal vzbujati neprikrito zaupanje. Moje si je bil pridobil popolnoma. Kaj rada sem si ž njim dopisovala in se razgovarjala o tem in onem, odkrivala mu svoje skrbi, razpravljala o zadevah in strujah naše literature, o modernih in drugih vprašanjih. Pisala sem mu po slabi ženski navadi dolgo in obširno, on pa je odgovarjal sila kratko, toda jedrnato. Majhna navskrižja in nesporazumljenja so časih tudi nastala v ti korespondenci, a plegla so se kmalu. Mislim, da ne ravnam proti želji blagega pokojnika, ako tu priobčim nekaj odlomkov iz njegovih pisem do mene. V njih se zrcali

vsa njegova skromna, blaga, požrtvovalna duša, celo njegovo rodoljubno srce.

„Ali ste še kaj hudi na urednika ‚Dom in sveta?‘ In da morete res hudi biti? Trdno upam, da niste več in da tudi ne bodete z naprej. Saj sem miren človek, spoštujem nazore drugih in tako tudi Vaše. Potrpite še tákrat, saj se bom naposled poboljšal.“ — Kolika skromnost! Moje nezadovoljnosti vir so bile namreč njegove uredniške škarje, ki so časih prehudo strigle moje spise. A poboljšal se je res. Vedno bolj je puščal pisateljem svobodno roko, vedno manj je v spisih, priobčenih v „Dom in svet“, stvarno izpreminjal.

„Kaj bi Vam pisal, gospa, prav posebnega? Nič ne morem, saj tudi ne mislim nič posebnega. Za svojo osebo imam malo mislij in malo želja: mislim in želim za našo hišo in zlasti še za naš narod, kateremu bi rad kazal pot do lepše bodočnosti. Take stvari mi v srcu živé, zato večinoma vse popisujem za javnost, kar mi roji po glavi. V tem imate vse moje skrivnosti.“

„Meni poteka življenje med skrbmi in nadami. Vsako leto se nadejam miru, vsako prinese truda, in nepokoja dovolj. Obeh pošastij se pa ne bojim!“

„Moji gojenčki mi delajo veliko preglavice, pa tudi veliko veselja. Bog me je res poslal sem k njim, ker jih imam tako rad! Da bi moja ljubav in moja prizadevanja obrodila sadu!“

„Kar se mene tiče, ne morem se pritoževati: delam lahko, in to je glavna stvar. Časih nekoliko obnemorem, pa zopet se povrnejo moči. Kadar pa opravi kako težko delo, takrat sem neizrekljivo vesel!“

„Od vseh živalic, kar jih je Bog ustvaril, ljubim najbolj čebele. Simbol so mi marljivosti in vztrajnosti. Pri domu sem dal postaviti dva panja. Kadar se čutim utrujenega od naporenega dela, hitim na vrt k svojim čebelam. Ob njih vzgledu nasrkam se novih močij k daljnemu delovanju.“

„Pohvala je sladka, a razpravljanje koristno. Jaz sem neskončno hvaležen, če me kdo opozarja na moje nedostatke.“

„Kako me veseli, da Vam ugajajo ‚Zgodbe‘! Sploh lahko rečem, da tudi jaz pišem vedno iz srca in preprosto . . . O, ko bi mogel izraziti z besedo vse, kar nam naznanja sveto pismo! Vse sveto pismo je samo nekak ‚dokument‘ božje ljubezni do nas. To Vam bo razlagala vsaka stran v ‚Zgodbah‘. Tu imate tudi ključ do najvišje modrosti. Verjemite, gospa, da najtežavnejša modroslovna preiskavanja niso segla v bistvo človekovo tako globoko, kakor segajo besede sv. pisma.“

„Koliko je prebil nasprotovanja moj ‚Dom in svet‘! Bil je dete mojih bolečin, da sem je celo sam hotel že zavreči. A čim več sem pretrpel ž njim, tembolj se je utrdila moja ljubezen do njega. Mislim, da ni samoljubje, marveč neka sila, vlita mi v srce od Previdnosti božje — ta ljubezen do mojega lista. Tu podarjam svojemu narodu svoje moči, svoje veselje, svoje imetje — svoje življenje. Seveda, drugod delé menda bogate nagrade, urednika vrlo plačujejo: jaz sem idealnejši in podpiram gmotno le ubožnejše pisatelje, druge dohodke porabljam za slike. A prav to mi menda škodi.“ — — —

Tako je tožil pred petimi leti. Mejem se je mnogokaj spremenilo. Kadarkoli sva se zadnji čas sešla, ponavljal mi je vesel, kako se okoli njegovega lista vedno bolj zbirajo pisatelji in naročniki.

Za svoj list je tudi ob času svoje hude bolezni skrbel neprestano. Sploh je bil „Dom in svet“ zenica njegovega očesa. Naj bi prijatelji tega lista, osobito pisatelji in naročniki smatrali za svojo sveto dolžnost skrbeti in delovati vsak po svoji moči na to, da se list vedno bolj utrdi in razširi. „Dom in svet“ naj postane nekako naš spomenik sočutja in hvaležnosti do preminulega ustanovitelja in tolikoletnega urednika!¹⁾

Za svojim listom je ljubil blagi pokojnik najbolj svoj zavod, svoje gojence. Oče ne

¹⁾ Velecenjeni gospé pisateljici smo za ta bodrilni opomin, ki ga je vpletla med svoje lepe spomine, iz srca hvaležni. Tako bodi! S skupnimi močmi nadaljujmo čvrsto pokojnikovo podjetje, nesebično in požrtvovalno, kakor on! Prepričani bodimo, da vršimo dobro, zaslužno delo, za katero nam pokojni kanonik prosi blagoslova pri Bogu! — Ured.

more prisrčnejše ravnati s svojimi otročiči, kot je on ravnal z izročeno mu deco. Poznal je slehernega dečka skoz in skoz. Vedel je za vsacega slabosti in vrline. Proučeval je njihove nravi in značaje, da je znal z vsakim primerno občevati. „Ta-le utegne postati učenjak; oni-le bo vnet poljedelec; temu je duh počasen, a roka spretna, izvrsten rokodelec bode“ . . . Tako je ugibal po vrsti o prihodnosti svojih ljubljencev.

Ljubezen do lista in do zavoda, kateremu je bil pokojnik celih trinajst let najumnejši voditelj in ljubeč zaščitnik, prešinjali sta vso njegovo dušo. A kakor se posamezne vode izlivajo v eno samo brezdanje vodovje, v brezmejni ocean, tako so se v njem vsi pojavi teh dveh ljubezni družili v ljubezni božji. Pokojnik je ljubil, je delal za radi B o g á.

Vsako moško delovanje in stremljenje spremlja več ali manj častilakomnost, slavo-hlepnost. Pri dr. Lampetu je hrepenenje, da bi koristil, pomagal, povzdignil svoj rod do srečne prihodnosti, izpodrinilo ta čut. Čut ponosa je pač poznal tudi on navzlic svoji skromnosti in miroljubnosti. Toda moški ponos ni v nikakoršnem sorodstvu s častihlepnostjo. V tem, ko je prvi takorekoč krepost močnih in velikih duhov, je druga le navadna slabost puhlih in nadutih duševnih revčkov.

V zasebnem občevanju je bil dr. Fr. Lampe sila prijazen, uljuden! Vedenja je bil bolj živahnega. Govoril je naglo, toda kratko in stvarno. Znalo se mu je, da so mu prosti trenotki odmerjeni, in da ne bi rad izgubljal dragega časa s praznim besedovanjem. Njegovo skromno, a prikupno zunanost je dičilo neprisiljeno dostojanstvo, katero mu je pridobivalo spoštovanje in udanost.

S prijatelji je rad občeval in se živo zanimal za domače novosti sploh, posebno še za literarne. Dolgim posetom pa ni bil prijatelj. Ako je obiskovalec predolgo posedel, odslovil ga je sam, ne da bi ga pri tem žalil. Delo ga čaka, je namignil, in ta važni činitelj ne pozna zamere.

V zadnjem poletju se je izvršila sprememba v njegovem prijaznem vedenju. Tudi

prijatelj je ni več tako rad sprejemal, in kadar se je ž njimi mudil, ni kazal več prejšnjega odkritosrčnega veselja. Kot na iglah je sedel gostu nasproti, ter kakor mrzličen govoril v enomer o svojih neštetihi opravilih in o delu, ki ga še čaka; nestrpno je pazil, kdaj bode rešen svojega obiskovavca. To njegovo nenaravno, nervozno stanje in bolehnata barva na licu sta pričala preočito, da se v njem pripravlja bolezen. Vsaj jaz sem bila prvi hip tega mnenja. Ko sem ga koncem avgusta zadnjikrat obiskala, našla sem ga že silno oslabelega. Pritožil se je tudi sam, da ni vse v redu pri njem, da se počuti utrujenega, da bi potreboval počitka.

„Pa si ga dajte“, odvrnila sem jaz. A kaj! Nič ni pomagalo moje dokazovanje, da se z zdravjem ni šaliti, da je on sebi in narodu dolžan, da si je ohrani. Bil je sicer ginjen, prepričan, da je res tako, a kakor vselej, vedel je zopet za sto zaprek, ki so ga ovirale, da bi si privoščil odmora.

„Zgodbe“ mi dajejo toliko dela, da sem primoran opravljati njih korekturo po noči. Pred polnočjo ali pol eno se zdaj že delj časa ne vležem k počitku.“

„In o polštirih že vstajate?“ zgrozim se jaz. „In če obnemorete, da ne boste sploh več mogli delati? Kaj potem?“

Nasmehnil se je. „Vsled dela se redko kdo pokonča. Koliko jih je, ki redovito izgubljajo noči po krčmah in veselicah, a nikoli jim ne prihaja na um, da bi si s tem krajšali življenje. Tudi moje ne postane radi tega slabše. In moj trud ima vendar dober namen.“

Da je bila njegova sicer občudovanja vredna vnema vendarle premalo modra, izprevidel je sam, a prepozno. Med boleznijo se je izrazil zaporedoma, da „kdor ne zna čuvati in ceniti svojega zdravja, ta je vreden, da se natepe s šibo“. — In kako je koprnel po izgubljenem zdravju! Kako milo je prosil pomoči! Ko se je nemiren premetaval na svojem ležišču in bridko stokal, odgovarjal je na vprašanje, česa želi: „Zdravja, zdravja, da morem vstati, da morem delati!“ — Kako je obžaluje obetal, da ako mu Bog povrne zdravje, postane ves drug človek! Čuval,

štedil bode zdravje, ta neprecenljivi dar božji... Ni se mogel sprijazniti z mislijo, da mora umreti, umreti... Kako rad bi še živel, ne zaradi sebe, temveč svojemu narodu v prid. Koliko nedovršenega dela, koliko neizpolnjenih načrtov bode moral zapustiti!

Rajnik — tako se sodi — je dobil kal smrtonosne bolezni v letošnjem postu. Kakor znano, imel je tedaj v stolnici vsak teden apologetično propoved. Le-te so trajale po celo uro in še delj. V ognju govora se je pokojni kanonik vselej silno spotil. Ves premočen se je peljal potem v mrzli nočni sapi v odprtem vozu domov. Od tistihdob je začel kašljati ter se prav pogosto prehlajal. Da bi si bil takoj pomagal in se čuval, ne bilo bi morda prišlo tako daleč! A zá-se ni imel preblagi mož nikoli časa. Komaj si ga je privoščil toliko, da je použil najpotrebnejšo hrano!

Umril je silno silno težko, dasi udan v voljo božjo. Ločitev od zavoda, od dece, od „Dom in sveta“, od dela, bila mu je nekaj groznega. Do zadnjega je upal, da bode še okreval. Tudi ko je videl, da človeška pomoč nič ne premore, je še goreče upal na pomoč božjo. Šele dva dni pred smrtjo, ko so jele moči rapidno pojemati, je bil uverjen, da je izgubljen. Tedaj se je velel dvakrat zapored nesti na hodnik, odkoder je s solznimi očmi zrl dolgo, dolgo na svoje gojence, ki so se igrali na dvorišču... Od njih je na tistem jemal slovo!

Ko sem zvedela, da je nepreklicno izgubljen, želela sem ga še enkrat videti. Po sestri prednici „Marijanišča“ sem si izprosila dovoljenja, da sem ga smela obiskati. Bilo je dan pred njegovo smrtjo. Na pol sedé je slonel med blazinami. Na njegovem obrazu se je komaj poznala sprememba. Oči so gledale jasno in bistro, kakor ob zdravih njegovih dnevih; samo neskončno otožen je bil. Ko me je zagledal, se je bolestno nasmehnil. Vprašala sem ga, kako mu je, če čuti bolečine.

„Nobenih več“, je odgovoril s čistim, precej močnim glasom, da sem se čudila;

„samo tu na prsih me davi, da se ne morem odkašljati.“

Hropelo je v njem, sapa mu je večkrat pojemala. V pretrganih stavkih, a s krepkim glasom mi je razložil svojo bolezen in me vprašal, če vem za kako pomoč, če bi ne bilo morda dobro, da bi se preselil v bolnišnico. Vsaka njegova beseda je izdajala koprnenje po zdravju, željo po življenju. Med govorjenjem je zaprl večkrat utrujene oči, in šele tedaj, ko je njegov obraz izgubil žar duha, katerega je dobival od duhovito-žarečih oči, bil je videti mrtvaški. O, kakšna miloba se je razprostirala po teh smrtnobledih črtah izhlapnjenegega lica!

Ko se hočem posloviti, vpraša me še enkrat, če mislim, da bode ozdravel.

„Kakor je božja volja“, sem mu odvrnila.

„Da, kakor je božja volja“, ponovil je udano, a znalo se mu je, kako mu je težko, težko v duši ...

Njegova leva roka je ležala na odeji. V slovo sežem po njo, a on deje: „Ne leva, desna!“ — Ni pa imel več toliko moči, da bi bil sam potegnil desnico izpod odeje. Sestra čuvajka je morala pomagati.

Ne vem, kaj sem zamrmrala v slovo. Bila sem silno presunjena. Vedela sem, da

je to slovo za to življenje. „Bog z vami! Molite zame!“ Tako mi je dejal razločno, jasno, in solze so mu zablestele v očeh. Da bi ne bila nikoli videla teh solz, žgočih solz žalovanja po prerano strtem življenju!

Umril je lahko. Pri zavesti je bil do poslednjega trenutka. Ono noč pred smrtjo ni nič več koprnel po življenju, temveč z vso vnemo se je pobožno pripravljaj na smrt. Tolažil in miril je celo zbegane domače sestre, katerim je ob spoznanju, da se bliža njegova zadnja ura, prekipela dolgo zadrževana boleost.

„Pogum!“ dejal je naposled. „Skoro bode vse končano.“ Prosil je še, da ga privzdignejo. Nato je sklonil glavo nekoliko v stran in komaj slišno izdihnil svojo blago dušo. —

* * *

In ni ga več med nami tega plemenitega, požrtvovalnega moža. Umril je za polovico let prerano, dasi je zapustil za seboj sadov življenja, kot bi bil živel ne štirideset, temveč sedemdeset let. Ne leta, dejanja človeška določujejo človekovo vrednost. Dr. Fr. Lampetova dela, vzgledi in spomini bodo živeli dalje v srcih potomcev. Zato je on svojemu narodu pač vzet, a ni umrl. *Pavlina Pajkova.*

† Dr. Fr. Lampetu.

1.
Ko vidim smrtni križec
in za tem križcem
ime častito Tvoje,
zazdi se duši,
kot da pod križem težkim
ves narod vzdihla — —
Ah, kje je kakšen Simon ?!

2.
K Tebi, k Tebi
na mrtvaški oder
palme so se dvigale,
oleandri silili
in ciprese stezale
veje so prešibke;
kakor bi branilo
in prosilo

tisoč rok:
Ti ne smeš od nas!

3.
O, še premlad
in mnogo manj
kot le premlad sem bil,
ko so mi nesli
očeta v grob.
In solze drugih
čutile so
in pravile,
kaj oče — izgubljen,
kaj sin je — zapuščen.
A za Teboj
ni treba drugih solz,
da bi mi klicale,
kako sem zapuščen ...

4.
Pa ta nesrečni klic
ni znan le v prsih mojih;
stotero src pretresa,
stotero mladih src.
V Marijini kapeli
sirote so molile ...
Do smrtne sobe
pred lice toli drago,
pred krsto črno, žalno
molitve so pridihale,
kot bi nosile v sebi
en sam zamolkel vzdih.

5.
Težka pot je v večnost
za-Te lahka pot:

Na ponižnosti
na pobožnosti
kot na krilih dveh
dvignil si se kvišku.
Težko si zapustil
„Dom in svet“,
pa si našel gori —
sveti dom.

6.
Vrstice moje
ne vežó se danes.
Jaz nečem biti
brat tistega pogrebca:
pred dragim grobom
oči si je zavezal,
da ne bi jokali.

Alojsij Mrhar.

O ta testament!

(Novela. — Spisal *Podgoričan.*)

(Dalje.)

XVIII. „Ti si kriva!“

Čez nekaj dnij potem je zazvonilo zdolaj pri fari z vsemi. „Debeloglav je umrl“, zvedelo se je brž po vaseh in seliščih.

In znanci in prijatelji so vreli k pogrebu.

„Bogat je bil. Možak je bil. Samo otrok ni bilo. Nekateri ima že na zemlji nebesa. — Mi se pa ubijamo in mučimo samo za otroke, pa ni veselja in hvaležnosti. Ta pač ni vedel, kaj je hudo. Za njim se ne bo nihče pravdal. Bog ve, komu je zapustil, ženi ali onemu fantu od žlahte. Pravijo, da ga je rad imel. Fant je zadel. Menijo se, da ga ona ni prav rada videla, da je rajnega vjedala zaradi tega. Eh, ženske so čudne! Česar same niso zibale, ne vidijo rade.“

Tako so se gredoč pogovarjali.

Umrli je Debeloglav. Po onem dnevu je bilo, kakor bi mu bil kdo porinil nož v srce, ki je potem trepetalo in trepetalo, dokler niso opešale vse moči, in ni onemogel sam.

Maruša je vila obupno roke, ko je videla, da se bliža možu smrtna ura. Vse je poskusila, da bi mu olajšala trpljenje, toda zaman, zaman. Pač pa je čutila, da je sama pospešila moževo smrt. Spomnila se je živo vseh grenkih ur, ki jih je napravila možu vsled ljubosumnosti.

„Kaj pa moreš? Ti si imela prav! Kaj misliš, da je bil res tako nedolžen? O, ne bi bil tako voljno potrpel vsega, ako bi bil čist, čist kakor solnce, kakor bi moral mož biti.“

Tako je zavračal zlobni duh vse pojave njene vesti.

Pa jo je vendar bolelo, da je bil mož tako mrzel do nje, da ji ni ničesar naročil pred odhodom v večnost.

Vse si je prizadejala, da bi vjela prijazen pogled njegovih očij, da bi ji voščil dobro, prijazno besedo.

Ko se ni mogla več premagovati, pokleknila je h postelji in ga s solzami v očeh vprašala:

„Janez, ali me ne ljubiš več?“

Njen glas je prosil, prosile so oči, in ušesa so hrepeneče čakala odgovora.

Žarek upanja je posvetil v njegovo dušo.

„Mara! Raztrgaj oni list!“

Glas se mu je tresel.

Hipoma so zginile solze v njenih očeh, kakor kaplja, ki kane na žarečo železo. Zganila se je, ozrla se v skrinjo ter posegla v žep, kjer je otipala ključ. In pri tem je občutila razkošno zadovoljnost.

„Samo to te skrbi, samo to? Mislila sem, da imaš kaj drugega na srcu. Nisem li tvoja žena?“

To očitaneje ga je užalilo še bolj. Pre-slaboten je bil, da bi se ji uprl. Pogleda jo živo in ji zapreti:

„Ta testament te bo še pekel. Tega si ti kriva! Ti! Ti! Tako si ti hotela!“

„To naj te ne skrbi!“ zavrne ga ona kljubujoč.

On se je pa obrnil v stran in ji ni odgovoril. Gluh je bil za njen jok, gluh za njena vprašanja, neobčutljiv za njeno ljubezen in milovanje.

Hrepeneče se je oziral po sobi, kadar ni bilo v hiši Ivana. Vanj je imel uprte oči, kadar je sedel pri njem, z očmi je spremljal fantovo kretanje v sobi. A vendar je bil nemiren pri tem. Zdelo se mu je, kakor bi fantu storil krivico, katero mora, mora poravnati, ker se mu je zdelo, da sicer ne bo imel miru.

Toda kako? Kako?

Upiral je oči v strop, kakor bi iskal izhoda, rešilne poti. Z veseljem in hvaležnostjo bi pozdravljal najmanjši migljaj, najskromnejši žarek, ki bi mu posvetil iz teme. Z

rokami si je potegnil prek oči, kakor bi hotel strgati mreno, ki mu brani jasen pogled. A na to je očitajoč pogledal ženo, kakor bi ji grozil:

„Ti! Ti! Ti si kriva!“

Čez nekaj časa pa je odsevala iz njegovih očíj zopet iskrena prošnja:

„Žena, usmili se me!“

Toda drug glas je kričal:

„Prekliči ta testament! Uniči ga! Pokliči može in narekuj nov testament ter razveljavi prvega! Ti si mož, glava, gospodar! Kaj ima ona govoriti pri tem? Njo poslušaj, njo? Ali si ti mož?“

„Tvoja žena je!“ oglašal se je drug glas. „Dolžan si ustreči ženi. V miru se loči od nje! Saj jo poznaš, revica je. Otresti se ne more vruga, ki kraljuje v nji. Ne daj ji prilike, da bi te preklinjala v grobu in tako pogubila sebe! Ljubil si ženo, v miru in ljubezni se loči od nje! Dovolj si dal fantu, ker si mu zapisal polovico vsega, dasi ni imel nobene pravice. Ali ga nisi ljubil? Ali ga nisi obdaril? Saj ti ne veš, ljubi li ono Magdalenino hčer ali ne.“

Silil se je biti miren, toda ne; boja, ki je divjal v njegovem srcu, ni mogel pomiriti.

„Kaj te skrbi, kaj bo po tvoji smrti? Naj gospodari, kdor hoče tukaj! Naj ostane premoženje celo ali ne. Ti bodeš v grobu čakal vstajenja miren in hladen, ne meneč se za one, ki bodo hodili po tvojem grobu.“

Navzlic vsem pomislekom vendar ni mogel pregnati temnih, nedolčnih slutenj, zbrisati ni mogel neprijetnih vtiskov, ki so mu ostali od trenutka, ko je podpisal usodni testament in s tem menda zapečatil usodo Ivanovo, kateremu je morda po krivici omejil prostost, ki jo je bil dolžan pustiti onemu, ki ga je ljubil, katerega je hotel osrečiti.

„Ali je pa bila ta ljubezen čista, nesebična?“

Veliko je trpela v teh bojih Debeloglavova duša. Osvoboditi se je hotela mreže, v katero je bila pala, a pri tem se je vedno bolj zapletala v zanjke, dobivala večje rane, trpljenje je rastlo od trenutka do trenutka. Propadal je bolj in bolj. Da bi mogel vsaj

popraviti krivico! Da bi mogel vsaj oteti Ivana, katerega se mu je dozdevalo videti ob robu prepada, kamor ga je bil potisnil nekdo, ki ga ni videl, ki se mu je pa vendar zdel znan, tako, kakor je poznal sebe. Rešiti ga je moral, moral. To je zahtevalo krvaveče srce. Slab je pod težo duševnih bojov. Tiščalo ga je v grlu, život se je kopal v bolnem znoju. A teže, ki mu je trla dušo, se je moral znebiti, moral, moral.

„Vse mu povem, vse. Zaradi mrvice premoženja naj ne proda ljubezni! Premoženje ni nič . . . ljubezen povzdiguje človeka.“

Pomigne Ivanu h postelji.

Z ljubosumnimi, nevoščljivimi očmi je spremila Maruša to kretnjo.

Uprlo se je nekaj v nji, in glas ji je dejal:

„Lej, samo njega ljubi. Niti ob zadnji uri se ne spomni tebe!“

„Le čak, kmalu bo drugače!“ zagrozila se je potihoma, in neki zlohoten smehlaj se ji je prikral na obraz. „Le kaj mu ima povedati!“

Odgrnila si je ruto z ušes, da bi ji ne ušel kak glas.

Ivan se je nagnil k bolniku in dahnil šepetajoč, da bi ne mučil bolnika z glasnim govorjenjem:

„Kaj želite, oče?“

„Daj mi roko!“ veli starec s težavo.

Ivan položi desnico v odprto bolnikovo roko.

„O, da bi bil ti res moj sin!“ dahne starec in stiska s poslednjimi močmi mladeničevo roko, kakor bi mu hotel vtisniti vso iskreno ljubezen, ki jo je gojil zanj v svojem očetovskem srcu.

Solze ljubezni so polzele po bolnikovem obrazu. Solze so iskrole v mladeničevih očeh vzpričo te ljubezni. Neznana otožnost se je lotila mladeniča, ko se je tako poslavljaj od nekoga, ki je bil zanj samo ljubezen. Živa ljubezen je bežala od njega v neznane kraje.

Starec je nekaj časa motril mladeniča, in pri tem so mu bolj in bolj vrele solze.

„Ivan, jaz sem te ljubil! Odpusti mi, odpusti!“

„Odpustite mi vi, oče, ako sem vas žalil! Ljubil sem vas vedno kot lastnega očeta! Vi mi odpustite! Ne imejte žale misli o meni!“

Ivan se sklone še bolj, poljubi starčkovo roko in jo moči s svojimi solzami.

Starec zaihti. Prsi so se mu vzdigovale. Obupni glasovi so se trgali iz prsij, vroče solze so se mu vlivale iz očij. S poslednjo

Le-ta je stala kraj postelje z žarečimi očmi in je ostro opazovala možev obraz, da bi videla, kaj se godi v njegovem srcu, v njegovi duši. Zdelo se je, kakor bi bolnik v zadnjem hipu skušal razdreti njene načrte. Zato je stala na straži, da bi pre-stregla roko, ki je hotela prekrižati njene račune.

Dr. Frančišek Lampe pri svojih gojencih.

silo potegne mladeniča k sebi, da se z glavo dotakne njegove glave, da ga poljubi v slovo. A na to, kakor bi hotel odvaliti breme, ki ga je tiščalo, zakriči, da je obupno odmevalo po hiši:

„Da, ti si me ljubil, a jaz, jaz sem te izdal! Odpusti!“

Mladenič se zgane prestrašen in se ozre v Marušo.

Bolnik je ni hotel pogledati, da bi mu ne upadel pogum.

Ko se dovolj zjoka in umiri, upre oči ljubeznivo v Ivana in nadaljuje iskreno:

„Ivan, odpusti mi. Testament . . .“

Sedaj se Maruši zasveti.

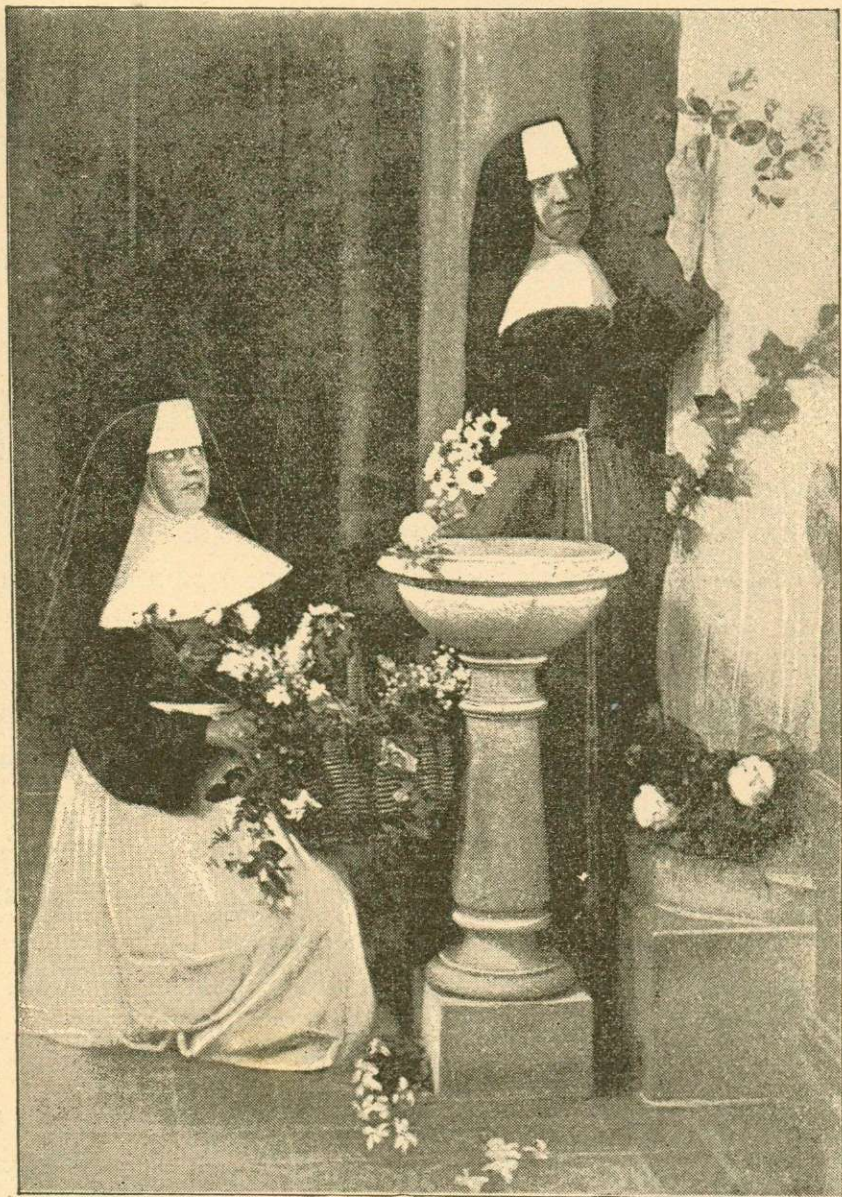
„Hahaha! Testament! Testament!“

Zakrohota se zlobno in odrine mladeniča od postelje in stopi med Ivana in moža.

Ivan ves začuden pogleda Marušo, a ona zapiči oči v bolnika, da mu je zastala beseda, ki jo je imel na jeziku.

Debeloglav milo pogleda Ivana, kakor bi jemal slovo in prosil odpuščanja.

Ko pa pogleda ženo, šine mu izraz zaničevanja preko obraza in bolesten krik se mu izvije:

Fot. *fr. Lampe.*

Pred praznikom v Marijaniški kapeli.

„Ti! . . . Ti si kriva!“

Grozno so zvene le po sobi obupne besede, kakor bi klicale maščevanja.

Ivana zaboli v srcu, ker je začutil vso neznano boleost, ki je mučila bolnika. Zasmili se mu in vroče solze se mu uderó. Stopi k postelji, da bi zvedel ono skrivnost, ki mu jo je hotel zaupati bolnik. Zdelo se mu je, kakor bi ne imel nikdar miru,

ako ne izve skrivnosti, kojoj je imel bolnik na srcu.

Toda Maruša ga pahne od postelje in se osorno obregne: „Kaj mu težiš zadnje ure? Prej si mu grenil življenje in še sedaj ne miruješ. Poberi se!“

Grozno so spekle te trde besede mladeniča, ki se je čutil popolnoma nedolžnega.

Gredoč pogleda moža, ki ga je ljubil kot očeta, kakor bi mu hotel pritisniti poljub hvaležnosti ob slovesu, in gre ven, ven, da se zjoka. V dno duše se mu je pristudila ženska, ki ga je tako brezčutno odgnala od postelje, kjer je ležal bolnik, kateremu je bil dolžan toliko hvaležnosti, toliko ljubezni, kateri je imel ravno zanj neke skrivnosti. Kaj ima še na srcu?

„Kaj te tako skrbi testament? Jaz ga imam. Vidiš?“

Rekoč potegne iz žepa ključ in mu ga pokaže.

„Meni kaj narôči! Ali nisem tvoja žena?“

„Ah!“ zastoče Debeloglav iz globočine. Izraz največjega obžalovanja je spremljal ta vzdihljaj, kakor bi mož obžaloval vse življenje. Ta hip je začutil grozno boleost, in obšla ga je želja, da bi bil rešen teh neznosnih muk. Obšlo ga je spoznanje, da nima ničesar več na svetu, da je tukaj odveč, da mora od tod čim preje tem bolje. Zaželel si je, da bi prišla smrt in ga objela z onimi belimi, koščenimi rokami, da bi

ga že skoraj pritisnila na prsi, da bi ne mogel več dihati, da bi več ne videl ljudi, med katerimi živi, ki so se mu pristudili vsi, vsi, a najbolj ona, ki mu je bila žena. Nič več je ni hotel pogledati ne govoriti z njo. Zamizal je in čakal smrti hrepeneče, in njegova duša je vpila:

„Otmi me! Otmi me!“

Življenje na zemlji mu je zamrzelo.

Zastonj je jokala Maruša ob postelji, zastonj je čakala, kdaj jo mož pogleda, zastonj je napenjala ušesa, da bi ujela njegovo besedo.

Bolnik je ležal mirno. Od ure do ure se mu je slabšalo. Vzdihi za vzdihom se je izvijal iz njegovih prsij, kakor bi si duša trebila pot iz telesa. Ničesar ni več potreboval. Vsega je prevzelo hrepenenje po rešitvi.

In prišla je težko pričakovana rešiteljica. Dahnila je ledene sape v bolnega moža, da je zatrepetal. Dve solzi mu potečeta po bledih licih.

„Mrtev!“ vikne Maruša obupno in se zgrudi na mrtvo truplo.

Njeno dobro srce je sedaj zmagalo demona, ki jo je dotlej dušil, narekoval ji besede, vodil njene misli in poglede. Solze kesanja so kapale na mrtvo moževo truplo.

„Mrtev!“

Nič več ni videl njenega kesanja. Njegova duša se je veselila osvobođenja.

Položili so mrtvo telo na oder. Ljudje so prihajali kropiti, in dolga vrsta prijateljev in znancev je spremila telesne ostanke na pokopališče.

Otožno je stopal za krsto Ivan in vso dolgo pot se mu je zdelo, da nesó tudi nekaj njegovega na pokopališče, da bodo nekaj zakopali, kar bo še potreboval, in ves čas je mislil:

„Kaj neki mi je hotel povedati?“

Nihče mu ni mogel dati pojasnila. Ko je pa videl Marušo vso strto in skesano, ga ni obšlo sočutje, ker se mu je zdelo, da ona pozna skrivnost rajnega.

„Zakaj se je takrat vrinila vmes?“

Zdela se mu je zoprna.

Dolgo, dolgo je ostala Maruša na grobu. Ječala je, kakor duša v vicah, ki se očiščuje grehov.

„Janez, odpusti!“

In neki glas je dejal:

„Vstani! On ti je odpustil, saj je bil tako dober, tako prizanesljiv.“

Svesta si odpuščanja, se je potolažena vračala, opotekajoč se na Višavo.

„Ivan, sedaj bodeš pa ti gospodar na Višavi!“ dejala je Maruša fantu, ko sta stopala v breg.

Ostro ga je pogledala, da bi videla, kaj se godi v njegovi duši.

Ivan je pa začutil prostost, in njegov duh je splaval v Samoto ter ondi kramljal z Marijanico.

„Marijanica, jaz te ljubim.“

V zavesti prostosti se je kopala njegova duša v razkošnem veselju.

XIX. „Ona je tvoja nevesta!“

Hiša, iz katere ponesó mrliča, je pusta, prazna.

Prazno je bilo na Višavi. Prazno in tako pusto. Ivanu je manjkalo nečesa, ob kar bi se opiral, kjer bi zajemal moči, kjer bi pila njegova duša ljubezen. Ej, srce, ki ga je ljubilo, so zakopali v zemljo. In ko je bil sam, in ga je prevzel oni neznosni občutek zapuščenosti, objela ga je otožnost in mu izvabila solzo za rajnim. Pregrešno se mu je zdelo potopiti žalost v radosti in izročiti ljube spomine za dragim pokojnim dobrotnikom pozabljivosti, dasi je dobro vedel, kje bi našel radosti in veselja.

„Marijanica, skoraj bodeš moja ženka, in potem bom zopet srečen, tako srečen... Ej, prišla bo urica, ko moja boš, ljubica!“

Tako je tešil srce, ki ga je vleklo doli v Samoto.

V tej puščobi na Višavi, ki ga je trla po smrti Debeloglava, krepila ga je zavest, da je sedaj prost, svoboden in neomejen gospodar Višave. Njegove oči so zrle ponosno po brdu in merile njive in travnike ter štejele jelovje. V duhu je precenjeval, koliko bi bilo vse premoženje vredno, in zadovoljen je bil ob svojih računih. Sedaj je pač začutil, kako je navezan na ta svet, kako se mu je priljubilo bogastvo, kako nesrečen bi bil, ako bi moral sedaj vse to popustiti, in hvalen je bil očetu, ko se je spomnil, da mu je on pripomogel do bogastva.

„Očka moj, ti bodeš z menoj zadovoljen. Ubogal sem te. Most do sreče stoji, bogastvo

je moje in Marijanica. O, ko jo bodeš spoznal! Vesel je bodeš in ponosen name, ki sem si jo izbral.“

Maruša je bila čmerikava. Zdihovala je po kotih, poklekovala in ihtela za rajnim.

„Odpusti!“

Kakor bi ji ležal težak kamen na srcu, tiščala jo je zavest, da se je mož z nevoljo v duši ločil od nje, ta dobri, prizanesljivi mož, ki je potrpežljivo prenašal vse muke, ki mu jih je prizadevala tolikrat njena strastna ljubosumnost. Ej, in ako ga je sumila po krivici! Kdo ve? Kdo ve? O, ko bi vedela resnico! In to je peklo! To je bolelo, to jo je težilo, a tudi solze niso mogle olajšati njenega trpljenja, izbrisati nesrečnih spominov.

Molila je za svoje spokorjenje, za odpustčanje svojih grehov, ker se ji je zdelo, da mož ne potrebuje njene molitve, da se je dovolj spokoril na zemlji, saj ga je mučila leta in leta, morda po krivici. O, ko bi vsaj to vedela! Nikogar ni imela več na Višavi, ki bi ga ljubila, in grozno se ji je zdelo v tej samoti.

Nekaj je morala imeti, česar bi se oklenilo njeno srce, ker sicer se ji je zdelo, da mora obupati vsled osamelosti. Toda onega, ki bi mogla in morala imeti rada — Ivana, tega ni mogla imeti, temu ni mogla zaupati, tega se je bala. Zakaj slutila je, da ga še nekaj veže na Samoto, in ta slutnja je vzbujała zopernost, na drugi strani pa je čutila, da mu je storila krivico.

Rajni mož mu je hotel zapustiti vse premoženje, a ona mu ga je polovico odjedla; mož mu je hotel pustiti svobodo pri izbiranju neveste, a ona se je upirala mladeničevemu nagnjenju. Ali je imela pravico, usiljevati mu nevesto? Veliki so bili ti dvomi.

Zahrepenela je po Reziki. Zdelo se ji je, da najde pri njej utehe, da se okrepi ob njenih krepostih. Zdelo se ji je predolgo, da bi čakala osmine, ob katerej se snide vsa žlahta na Višavi, kakor je navada. Sama ni mogla po njo, zato je nekega dne v mraku drsala v dolino tja v Hudo luknjo, v bajto Kokotove Jere.

„Jera, pomagaj mi!“

„Jazes! Jazes! Maruša, kaj pa ti je?“
vzklikne Jera sočutno. „Vsa si objokana! Vsa si prestrašena!“

„Saj veš!“

„Joj, za dedcem bi tako jokala, za dedcem? Boga zahvali, da ga več nimaš! Jej, ko bi ti vedela, kako se brez dedca lahko živi, kako se lahko služijo nebesa! Vesela bodi in Boga hvali, da si jedenkrat tako!“

„Ti ne veš!“

„Saj me tudi nikoli ni skrbelo! Mari so mi bili vsi dedci od kraja! Sedaj ti pa rada pomagam, kar hočeš. Mari se bojiš pekla?“

Maruša jo debelo pogleda.

„O, ako imaš kaj na duši, mi le zaupaj, da se rešiš, ako je mogoče. O, jaz vem, kaj je to, ako ni človek sam, kakor sem jaz. Jaz sem pa lahko sveto živela.“

„E, veš kaj, saj tudi jaz nisem taka grešnica. Včasih seveda sem njega jezila, pa jaz že vem, zakaj sem ga, pa to mi je odpustil, to me ne teži. Take pomoči mi ni treba, se bom že sama izkopala, ampak ...“

„Joj! Kaj drugega? Ako je le v moji moči, pa bodi brez skrbi.“

Maruša sede.

„Lej, na Globoko mislim poslati koga k sestri. Pa poslala bi ga že, pa mu ne zaupam, pa sem si mislila: Jera pojde.“

„O, saj tudi grem, samo povej, po kaj!“

„Povej, da mi je umrl mož — Bog se ga usmili —, da sem sedaj sama, da bo v ponedeljek osmina za njim, da naj pride sestra semkaj, toda dekle, moja Rezika, ta mora priti pa kar s teboj. Veš, tako ji povej, Rezika prav precej!“

„Dekle?“

„Da, dekle! Ta je moja!“

„O, križ božji, tvoja? Tvoja, pa jaz nisem vedela ničesar? O, ti hinavka, ti ...“

„Jaz? Kaj pa misliš? Ali bi mi rada kaj v oči vtikala, kali? Ne boš! Mi nimaš za kaj! Da, vidiš! Samo mólči, to ti povem!“

„Pri meni je pa res treba oprezovati, kakor bi bila jaz taka klepetulja. Maruša, nič te nimam rada, ker mi ne zaupaš vsega! Ali ne molčim kakor grob?“

„Veš, molčati moramo. Pa ti vendar povem. Moja Rezika je sestrina hči, pa naša — nevesta. Veš, za našega fanta sem jo izbrala.“

Jera poskoči pri teh besedah.

„Še jedenkrat mi povej: fantova nevesta je?“

„I, seveda, saj veš, da ne moremo biti tako.“

„Jazes! Jazes! Kaj bode ona v Samoti dejala, ki je že vsa pri vas?“

„Hahaha, pod nosom naj se obriše! Ali ti kaj več veš?“

„I, seveda vem! Saj mi je jedenkrat dva petelinčka v kurnik potlačila, da bi zanjo delala. Prav ji je, da ne bo nič, saj sem se ju branila, pa se jima nisem mogla ubraniti.“

„Pošast!“ vikne Maruša.

„O čast Bogu, da ne bo nič! Seveda bi se rada širokoperila na Višavi, o, pa se ne bo! Maruša, ti ji znaš zmešati štrečno tej stari grešnici v Samoti. Prav precej grem po nevesto.“

„Pa nikomur ne žugni, kar sem ti povedala. Zjutraj pa pojdi.“

„Joh, saj bi šla precej, ko bi ne bila noč, in bi bila spočita. Bom pa zjutraj zgodaj vstala. Veš, da me skrbi. O, ti si vendar previdna, ker si mu sama poiskala nevesto.“

„Pa povej moji sestri, da se je vse dobro izšlo, kakor si je bila izmislila ona.“

Maruša je nekako pomirjena šla domov. Ej, pa sedaj je bila šele prav zadovoljna, da je narejen testament, ko je izvedela, kako si Magdalena prizadeva, da dobi Višavo. Skoraj smejala bi se bila.

Zora je še sanjala za gorami, ko je Kokotova Jera že vihrala po poti na Globoko. Radovednost jo je zgodaj zbudila in spravila na pot. In sedaj je hitela, hitela, da je ruta na glavi plapolala, kakor griva dirja-jočega konja, in krila so šumela, kakor veter v gozdu.

Tega dne se je smehljala Maruša sladko, kakor mati, ki obljubi otroku lepih igračic, ako bo priden.

Ivan tega ni bil vaje, zato mu je bilo neprijetno njeno pomenljivo smejčkanje in

pomežikovanje. Napenjal je duha, da bi prodrlo to krinko in videl, kaj je zadaj. Nadejal se ni nič dobrega, zato je bil vznemirjen.

„Kaj neki bo?“

In bila mu je vedno za petami in govorila ž njim ljubeznivo, kakor bi hotela popraviti, kar je bila zagrešila prej.

„Ivan, kako sem vesela, da si pri nas! Kaj bi počela brez tebe sedaj! O, kako je prav tako! Rajni je prav ravnal, ko si je izbral tebe za naslednika in gospodarja na Višavi!“

Solnce je tonilo za gore. Ivan in hlapec Jurij sta sedela pred hlevom in gledala v dol, od koder sta speli dve ženski v breg.

Ugibala sta, kdo prihaja tako na noč. A oni sta se bližali bolj in bolj.

„Kokotova Jera je! O, Bog nas varuj!“ zagodrnja Jurij. „Ali poznaš drugo?“

Ivan odmaje.

Ko prideta vštric, se zareži Jera in sune spremljevalko s komolcem:

„Viš, to sta naša fanta!“

Spremljevalka — naša stara znanka, Glavanova Rezika — ju pogleda in na njenem obrazu se prikaže radosten nasmeh; usta se ji raztegnejo, da se pokažeta dve vrsti rumenih zob predrzno, kakor bi bili prišli ravnokar iz zmagoslavnega boja.

Kakor bi bila omamljena, sta moška dva gledala za njima, dokler ju ni sprejela Maruša v veži.

„O, moja Rezika! Sèm, na moje srce!“

Maruša razprostre roke in objame Reziko:

„Cmak! Cmak!“

„Hahaha!“ zakrohota se hlapec. „Ali si jo videl?“

„Videl!“ namuzne se Ivan.

„Tej bi se bolj podale hlače. Take pa še ne!“

„Nikoli še ne! Bog zna, odkod je?“

„Z našo staro se poznata; saj si videl, kako jo je pozdravila. Bo že tam odkod iz njenih krajev.“

„Misliš morda od žlahte!“

„Kajpak od žlahte! No, veš kaj, všečen nisem, tudi nisem še slišal, da bi se ženske kdaj pričkale zaradi mene, pa te, te prikazni

bi pa vendar ne vzel, kakor gotovo sem Jurij.“

„Jaz bi tistega tudi rad poznal!“ nasmehne se Ivan in se z roko podrgne po hrbtu, kakor bi hotel pregnati mraz, ki ga je obšel ob njenem pogledu.

Toda še istega večera je Ivan zvedel, komu je korenjaška Reza namenjena.

Povečerjali so bili.

Pri večerji sta se Ivan in Jurij ves čas suvala pod mizo, in dobrodušni Jurij se ni mogel vzdrževati, vedno mu je uhajal smeh, da ga je Maruša svarila:

„Klada stara, kaj se režiš, kakor cigan belemu kruhu! Ti!“

Ivan si je grizel ustnice. Po večerji se je hotel hkrati z Jurijem posloviti od sklede, toda Maruša ga je potisnila nazaj, rekoč:

„Sedi! Nocoj se nekaj pomenimo!“

Ivan radoveden obsedi in potuhnjeno motri dekliča. In to opazovanje je vzbujalo neko čudno zopernost.

Jera je bila utrujena. Zato je brž poiskala posteljo zgoraj pod streho.

„Lahko noč! To rečem: srečna sem, ker jo poznam. Ne, take pa ni, pa jaz jih dosti poznam. Fant, prste si oblizni!“

Ivan si je pa mislil:

„Kaj sanja, ali blazni, ali kali?“

Ko so ostali sami trije v hiši, začne Maruša:

„Oh, velika nesreča je zadela našo hišo, ko je Bog vzel k sebi gospodarja.“

Pri tem spominu zakrije obraz s predpasnikom in zaihti. Ivanu pa splavajo oči do dekliča, ki je tudi povešala oči, a ji je vendar neka navihanost igrala ob ustih.

„Pa kaj moremo drugega si pomagati, kakor moliti zanj. Oh, le molita zanj, otroka moja, zakaj dosti dobrega je vama storil dobri moj mož . . .“

In zopet je poteklo nekaj solz.

„Gospodariti nima sedaj kdo na Višavi in gospodinjiti tudi ne, zakaj jaz sem tudi že slaba, kaj bi prikrivala, kar je res. Gospodarja je treba pri nas in gospodinje, tako ne more biti. Gospodar bodeš ti, Ivan, in gospodinja . . . khm, khm . . . mlad človek

je neumen, ker pamet ne dozori tako kmalu, gospodinja bo pa moja Rezika, hčerka moje sestre. Taka je volja rajnega očeta.“

S težavo stisne še nekaj drobnih solzic.

Ivanu so pa vstajale velikanske in gorostasne slutnje, ki so vzbujale grozo, krohot in upor. Strmel je v Reziko, ki ga je včasih hrepeneče pogledala.

„Pa saj smo domači. Otroka pa tudi nista več, zato ne bom govorila tako v okolištevah, ker treba ni, ampak, Ivanek moj“, sedaj Maruša vstane vzpričo slovesnega trenutka in pokaže s prstom deklico, „Rezika, ona je tvoja nevesta!“

Ivanu šine vsa kri v glavo, da ga kar vzdigne s klopi in se zakrohota.

„Le veseli se, otrok moj!“ Obrne se k Reziki: „Rezika, tukaj imaš ženina.“

Rezika tleskne z rokami in se veselo zareži.

„Sezita si v roko in obljubita, da se vzameta!“

„I-jov! Lej me, ako me češ! Všeč si mi, ker si tak kerlc“, vpije Rezika in mu proži desnico.

„Jaz te ne maram!“ vikne Ivan ježno in se odmakne.

Maruša si je bila pač svesta odpora, ker je ni iznenadil prav nič.

„Tvoja nevesta je! Maraj jo sedaj ali ne! Tvoja bo, nič se je ne brani! Jaz sem ti jo izbrala.“

„Pa jo vi imejte! Nevesto si bom že sam izbral!“ Pobere klobuk in se pokrije. Ej, kako je kipelo vse po njem! Zavedel se je bil šele prostosti, a tu ga hoče že nekdo ukovati v verige, in v take!

„Teta, spoštujem vas, toda prostosti vzeti si ne dam. Sedaj sem jaz gospodar, svoboden sem in nevesto si poiščem sam. To, to pa posilite komu drugemu!“

Pogleda jo zaničljivo in gre.

„Hahaha“, zakrohota se Maruša. „O, tiček, ti bodeš še krotak! O, le čakaj, sedaj je šele dobro jutro. O, te bomo že še oštrkali!“

Reziki se je mladenič, ki jo je tako predrzno odklonil, zameril. Oči ji zaplamté, ka-

kor blisk za gorami, obrvi vstanejo, in v rokah se zgane spavajoča moč, da zatrepetajo, da se krivé prsti in zgibajo v trdo pest. Zaigralo je v njej veselje pokazati svojo moč in se maščevati.

Zamahne z rokami in reče:

„Teta, ali ga čem? Bo videl!“

Maruša jo prime in tolaži:

„Rezika, nikar, prezgodaj je še! Telička se mora najprej ugnati v hlev, potlej se ga pa strahuje.“

„To bi ga!“

„Ta bo še krotak. O, le naj leta še sedaj, dokler je prost, potem bo druga, zakaj ti si dekle!“

„Teta, jaz vas imam rada!“

Maruši se je zdelo dobro, sklone se k Reziki, potisne jo na stol ter objame.

„Rezika, medve bodeva jedno, naj pride karkoli.“

„Cmak! Cmak!“

(Dalje.)

Novo življenje.

(Povest iz našega trga. — Spisal I. Kremen.)

(Dalje in konec.)

9.

Kadar je od zadnjega dogodka stopal Tomažič zjutraj v grad, bilo mu je čudno pri srcu.

Kostanji so mu zakrivali grad, da se je prikazoval skozi goste veje le tuintam košček belega zidu ...

Obstal je sredi pota in se obrnil nazaj v dolino. Tam doli, sredi trga, ga pozdravlja domača hiša! Tako ljubko se vzpenja nad drugimi, kakor bi ga vabila nazaj, nazaj v svoje tiho zavetje! — In zdaj ... nekdo je odprl okno ... on pozna oddaleč ta obraz, ta ljubeznivi obraz, ožarjen od jutranjega solnca. Ivanka je ...

Kako sloni na oknu in strmi proti gradu! Morda ga vidi? — Srce mu začne hitreje bít. Tam doli ona, ljubeča žena, mati njegovih angelov — in tu pred njim, o tu pred njim kača, ki se že pripravlja, da mu zasedi strupeni zob v srce in razlije svoj strup v čašo njegove sreče!

Mislil je dolgo, in srce mu je očitalo:

„Saj te ljubeče, skrbne žene niti vreden nisi! Hipna prelest tujega nakita in lepotičja te je omamila, da si poteptal in pogazil svojo ljubezen, zavrzel ljubezen Ivankino. Ali ji nisi prisegel: ‚Večno bom le tebe ljubil, in

do groba ti bom zvest?‘ In glej, ti si prelomil sveto prisego!“ —

Odslej mu ni dala ta misel, ta zavest krivde več miru. Če ga je zapustila za hip, vrnila se je naslednji trenutek s tem večjo silo. Ležala mu je kakor mōra na srcu.

Da bi se je otresel, sklenil je že pogosto, vreči se svoji ženi pred noge, izpovedati vse ... In potem naj ga dvigne z novo ljubeznijo in z odpuščanjem objame, ali pa naj ga zavrže in pahne od sebe z mrzlo roko in strtim srcem! O, naj ga tudi pahne od sebe! On se bo trudil in delal, da si pridobi vsaj njeno spoštovanje, če ugasle, zavržene ljubezni ni moči razžariti vnovič. — Kolikrat je sklenil tako, in stal je že pred njo, pa pogum mu je vselej upal, in beseda mu je zamrla na ustnih.

In vendar je bila Ivanka kakor prejšnje dni: sama ljubezen in udanost, skrbljivost in delavnost. — — —

Tožba proti Tomažiču je bila vložena. Govorili so o neki poti čez njegov svet, ki je bila v navadi že zdavnaj, zdavnaj.

Mulley je klel, da mu noče iti vse tako zlepa, kakor je mislil. Inženirji so pregledovali zemljo okrog nove tovarne, merili in zmajevali z glavami. Dolinci so hodili gledat in nestrpno čakali izida.

Tomažič je dovršil med tem delo v gradu, in zdelo se mu je, da je pol lažji, kar nima več opraviti gori...

In prišel je dan, in razsodba se je glasila: Tomažič mora odstopiti cesto čez svoj svet proti kolodvoru! Pot čez njegovo zemljo je v navadi že tako dolgo, da je ne more več ubraniti.

Pomagalo ni nič, da je Tomažič pri obravnavi dokazal, da speljejo lahko most čez Leno naravnost na veliko cesto; kolovoz bi bil tudi mnogo krajši. Mulley in drugi so vedeli, da stane samo most petdeset procentov več, kakor pot po Tomažičevi zemlji...

Iz sodišča so šli h „Kostanju“.

Tomažič je bil bled in upal, a ostali Tržani razboriti in glasni.

„Prokleti požeruhi, prokleta sodrga!“

„Hudič naj jih vzame!“

„In nese tjà, odkoder so prišli!“

Kletvine in zabavljanja ni bilo ni konca ni kraja. Da je prišel tisti trenutek Mulley, ne vem, kako bi se mu godilo; na rožicah bi gotovo ne sedel. Toda graščaka ni bilo, prišel je po trgu le poslanec Konoplja; videlo se mu je, da je namenjen v grad. Trije, štirje kmetje skočijo pokoncu in hajd na cesto ponj...

„Gospod Konoplja, gospod Konoplja! Pojdite nekoliko k nam! Nekaj važnega!“

Konoplja ni bil nič pri volji.

„Oprostite, oprostite, nemudoma moram naprej, saj veste, opravki...“

„E, saj ste poslanec, naš poslanec in četrtnko toliko časa kot ga imate za Mulleya, bote že imeli za nas!“ obregnul se je Brente, držeč ga za roko, kot da ga ne izpusti več.

Konopljo je ta opazka zbodla, in moral se je hočeš nočeš udati.

„Tomažič je izgubil pravdo, in ž njim smo propali mi.“

Če je šel Konoplja že itak nerad za kmeti, videl bi sedaj, ko zagleda Tomažiča, sedečega v kotu pivske sobe, toliko raje, da bi bil bogvé kje.

„O, gospod Konoplja!“ ogovori ga Tomažič, kateremu se je videlo, da danes ne bo mehak in prizanesljiv. „Naš poslanec!

Dober dan! Ali imate pripravljenih kaj dobrih svetov? Poslanci morajo biti izurjeni politiki!“

Konoplja se je delal, kot da je preslišal to pikrico. Rekel je z dokaj obžalujočim glasom:

„Torej ste izgubili?“

„Jaz? O, jaz sem izgubil, a vi niste!“

Konoplja je prebledel. Eden kmetov mu je ponujal kozarec, in moral je izpiti, če ga ni hotel naravnost žaliti.

„Kako to mislite, da jaz nisem izgubil? Saj se tudi tožil nisem.“

Grozen krohot je zaoril v sobi. Tržani so se dregali s komolci in se neprikrito norčevali.

„Seveda se niste, seveda ne...!“

„Branilo vam je vaše domoljubje, kaj ne?“ vprašal je ironično Tomažič in izpil kupo vina; „morda nekoliko tudi rodoljubje. In čisto prav! Če se prav spominjam, ste nedavno nekje trdili, da je vaše najvišje in prvo načelo: mir nad vse!“

„Gospod Tomažič...!“ zavpil je Konoplja bled od jeze, „ali se norčujete, ali samo zbadate? In vi?...“ obrne se h kmetom... „in ti, Nacelj?“

Nacelj je stal bolj za vratmi in imel ravno odprta usta, da ponese k njim kozarec; ko pa je zaslišal svoje ime iz ust gospoda Konoplje in opazil njegov pogled, tedaj so se mu pretresle kosti in obisti, usta so mu zastala odprta, in razlilo se mu je polovico vina po roki.

Z Naceljnom jih je utihnilo polovica.

V tem trenutku se je začutil Konoplja gospodarja položaja.

„Jaz sem naprej vedel, da pride tako! In kako bi tudi ne! Vidite, jaz vam ne bom razlagal velike politike, toda moja misel je taka: Ves oni močvirni svet nam ne nese nič. Sami nimamo toliko kapitala, da bi ga preobrazili z lastno močjo. Če pride torej pošten tujec, zakaj bi mu ga ne odstopili, zlasti, če imajo domačini pri tem dovolj dela in zaslužka? In kar je pametnih ljudi, so z menoj enih mislij. Tomažič me je prej napal zaradi domoljubja. O, domoljubje se ne rešuje tako, da se odpahuje roka, ki nam hoče po-

magati, in rodoljubje se brani tam, kjer je treba in kjer je v nevarnosti, ne pa kjer te ni!"

Tržani so utihnili. Gledali so drug drugega in povešali oči.

Tudi tak je v obče naš kmet. Naj bo še tako prepričan o kaki stvari, kakor hitro pride kdo in mu razloži z lepimi besedami nasprotno, tedaj začne omahovati in dvomiti nad lastno sodbo!

Konoplja res da ni bil bogvé kak velikan, — saj so ga volili pred dvema letoma, da govorimo odkrito, samo zato, da so ž njim izpolnili poslaniški stol, ker drugega, boljšega niso imeli — in če ga imenujemo veleposestnika, je to tako umeti: tržani so mu nadeli to ime, ker je imel velika posestva, a priprosti ljudje ne razumejo natanko takih imen in naslovov. Vendar je imel jezik v svoji oblasti, in kipeče, preširne fraze so bile pobrane iz časopisov.

In da bi ta trenutek Tomažič vstal in govoril! Toda ne! Govor poslančev se mu je zdel tako hudoben, naravnost satanski, da je izgubil vso voljo zavriniti ga. Rekel je le — in glas se mu je očitvidno tresel:

„Gospod Konoplja, jaz tudi ne bom razlagal velike politike, a to je jasno meni in drugim, da pri kupah šampanjca in pri pečenih puranih ni za domoljubje nikakih nevarnostij. Vi pa“ — obrnil se je tudi on k tržanom, — „ste videli delati mene in slišali govoriti Konopljo. Presodili bote sami, kako in kaj!“

Izpil je v dušku, vstal in odšel. Z njim so odšli Brente in trije drugi.

10.

Še tisto popoldne je ustavljal tržan tržana sredi ceste, pogledoval pazljivo krog sebe, ni-li koga nepoklicanega blizu, in mu šepetal polglasno na uho:

„Ali si že slišal? Pravijo, da je Tomažičeva tožba samo pesek v oči. Gori“ — in pokazal je skrivaj proti gradu, — „pa si jo dá dobro plačati ... hm ...“

Za vsakim voglom pa si lahko videl Jurjeviča, kako mu je frfotala suknja vsled naglega teka ... Hm ...

Tiste dni je povila Ivanka drugo hčer — Jelico.

Zadnje tedne je mlada soproga sila oslabela. Skrb in žalost sta je spremljali čez dan, razdvojenost in dvom, ki se jo s časom vendarle spet prikral v njeno srce, sta čula dolge, trudne noči ob njenem vzglavju. Lica so ji zbledela, oči zamrle, da je bila podobna izsušeni bilki, ki upogiba brez moči svoje steblo.

In vendar ni tožila nikdar.

Zaprla je skrbno vse bolesi v srce, in le kadar so jo hotele popolnoma obvladati, razjokala se je v objemih Ivke in Jančka ...

Kakor rečeno, tiste dni je povila Jelico. Ko je zagledal Tomažič novorojenko v njenih oslabelih rokah, tedaj se je naslonil na njeno vzglavje in zaklical:

„Ivanka!“

Pestunja ji je vzela Jelico, ona je dvignila svoji koščeni roki, objela Tomažiča in zašepetala:

„Moj mož!“

Ko je dvignil Tomažič čez nekaj časa glavo iznad nje, videl je, da je zaplulo v njenih licih življenje. Lahna rudečica ji je zacvetla na obrazu, a oči, oči so se ji kopale v solzah ...

„Ivanka, ti si slaba!“ rekel je mehko in jo pobožal po licih; nasmehnila se mu je iz solz in dahnila:

„Slaba!“

Pohitel je ven, ven, sam ni znal zakaj.

Te oči, ta ljubezen, ki odseva iz mokrih solzâ, to vse je zanj, a on tega ni vreden, ni vreden! In ona je slaba, tako slaba ... Stemnilo se mu je pred očmi, v srce se mu zabodlo kakor oster nož ...

„Izgubiš jo, ker je nisi vreden; pahnili si jo od sebe, poteptal ljubezen ...!“

O temne noči, v katerih ni spanja ne sanj, o megleni dnevi, ki ne prinesó miru ne tolažbe!

In Tomažič je prebedel take noči in preživel take dni ...

Stari oče je imel sedaj novo opravilo in celo na pipo bi bil kmalu pozabil. Ujčkal in zibal je Jelico, a Janček in Ivka sta ho-

dila okrog njega in zahtevala, naj jima jo spet in spet pokaže.

„Dedek, Jelica bo tudi velika, kajne?“ vprašala je Ivka in jo pobožala s svetim strahom oddaleč.

„I, seveda bo, kadar zraste.“

„Jej, jej, pa se bomo igrali. Janček, veš kaj bova naredila? Tak voziček, velik, močan, pa ne bova muc upregla, ampak midva bova vozila.“

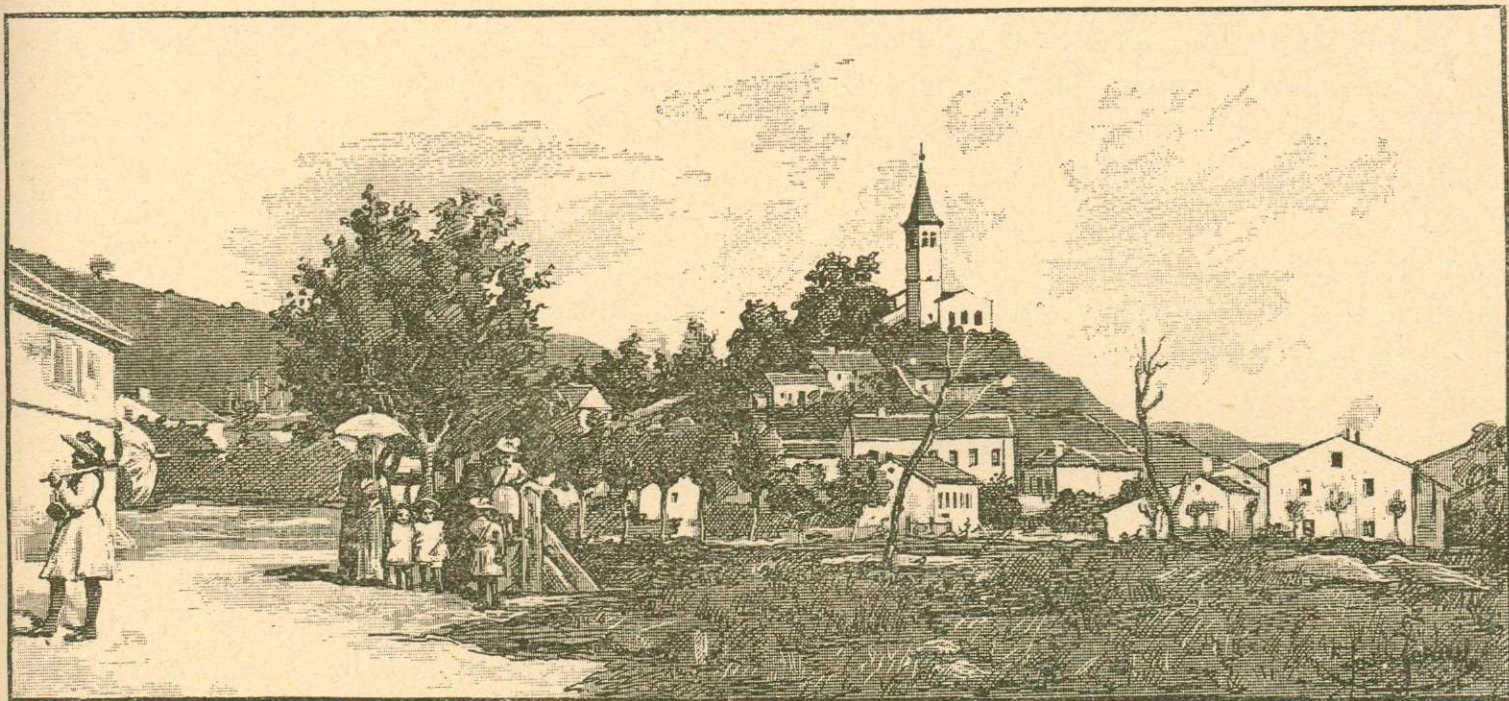
„Beži, beži!“ ugovarjal je ta, ki se je štel zadnje tedne sem za bolj pametnega, „s tem ne bo nič, saj veš, da se lahko prevrne.“

„Tako? Torej tako me sodijo? — Dobro, pokazati jim hočem, kje je pesek in kje ga ni!“

Doma je divjal in se rotil nad Dolinci: „Torej tako sodijo človeka, ki jim hoče dobro, ki jih hoče obvarovati zla!“

Ded se je lahko nasmehnil. Mož je najbrže vedel, da pride do tega ali podobnega. Konopljo je poznal, narava izprijenih, maščevanja željnih ljudij mu pa tudi ni mogla biti neznan.

„Ti se nad tem jeziš?“ vprašal je zeta in stopil tik pred njega. „Jaz ti do danes nisem hotel nič svetovati, ker moj svet bi

Trnovo na Notranjskem.

„Pa se ne bo, saj ne boš vozil sam, ampak bom tudi jaz pomagala!“ —

Od tistega dne so bile muce odslovljene, in voziček je romal pod streho, da so ga kmalu prepredli pajki...

Čez dva dni je povedal prijatelj Brente Tomažiču, kako si namigavajo tržani o njegovi tožbi.

Tomažič bi bil prej pričakoval, da se pod njim udere zemlja, kakor da mu prisojajo kaj takega.

Postal je bled, ustne so se mu tresle, in izpregovoriti ni mogel dolgo časa nobene besede. Šele čez nekaj trenutkov je mogel reči:

bil različen od tvojih namer, in vedel sem, da bi me ti ne bil poslušal. Toda moralo je tako priti. Dolinci so zagazili koj v začetku pregloboko v mlako, in zdaj da bi jih ti s silo vlekel iz nje? Tudi jaz čutim za ljudstvo in ljubim domačo zemljo in žrtvoval bi za oboje vse, toda tam, kjer imam vsaj iskrico upanja pridobiti ali obvarovati kaj s svojo žrtvijo. Jaz vem, saj ti berem lahko z obraza, da misliš ti rekurirati, toda povem ti odkritosrčno, vzrok, iz katerega se hočeš pritožiti, ni več domoljubje, ampak žene te tvoj egoizem, tvoje samoljubje, da pokažeš Dolincem, da nisi tak, kot so te jim narisali Konoplja, Jurjevič in drugi. Toda

ljubček, to prvič ni prav in drugič je čisto brez potrebe. Prepričan si lahko, da ne boš dosegel nič, izgubil pa mnogo. Narodnega junaka se boš pokazal še lahko drugič in drugače, a danes ne! Tudi Dolinci se bodo lahko in se bodo gotovo kmalu prepričali, da tvoja tožba ni bila pesek v oči.“

Tomažič je stal in poslušal.

Ko mu je rekel ded, da bo storil, kar bo ukrenil v tej zadevi od danes naprej, iz golega samoljubja, vzkipele je v njegovem srcu, in da ni imel pred seboj onemoglega starčka, svojega tasta, ne vem, kaj bi naredil. A tako se je premagal in vzkliknil samo: „Iz egoizma, ha!“

In vendar je imel starček prav, dasi Tomažič tega sam ni vedel in ni hotel verjeti. Ko bi bil mož v tem trenutku pogledal v najskrivnejše kote svojega srca, prepričal bi se bil o tej resnici. Tedne že ga je preganjala zavest krivde, zavest, da je zagrešil nad Ivanko, nad ljubeznijo in zvestobo. In da se te krivde vsaj nekoliko otrese, da poravna vsaj nekoliko svoje hudo dejanje, sledil je nehoté nagonom svojega obteženega, razdvojenega srca, ki je hrepenelo po maščevanju ...

In vendar se ni dal Tomažič umiriti, in sklenil je za trdno, da ne odstopi od svoje namere.

Tedaj pa se je primerilo, česar bi nihče ne pričakoval, in kar mu je predrugačilo misli.

Pravijo, da se ne zgodi nobena stvar slučajno. In prav imajo, ker to, kar navadno imenujemo slučaj in se nam tudi ne zdi drugega kakor velik, izvanreden slučaj, je pogosto nameravano božje delo, delo večne usmiljene ljubezni božje, ki hrepeni in išče, kako bo izgubljena človeška srca spet dvignila na svoja neusahljiva prsa, kako bo strtim dušam dahnila novega življenja in ljudi, tavajoče v temi in po napačnih potih, privedla do cilja ...

Ivanka je do svoje bolezni skrbno skrivala ono usodno, grozno pismo neznanega prijatelja, a potem jo je naenkrat prehitela Jelica ...

Tomažič je iskal nekih listin in našel pismo prav tisto dopoldne, koje Ivanka vstala.

Radovednost, vzbujena po neznani pisavi, morda tudi kaj drugega — ga je posilila, da je odprl pismo ...

Pri prvi vrsti se mu začno tresti roke, v glavi temniti se, in ko prebere do zadnjih besed, sesede se skoro brez zavesti na stol ...

Sedel je molče, sam ni vedel, kako dolgo, s podprto glavo ob mizi, a pismo pod njim je bilo mokro, mokro ...

In prišla je Ivanka in videla.

„Tomažič!“ je vzkriknila, se ga oklenila z vso silo in se privila k njemu, kot da ga hoče braniti, da ga ji nikdo, nikdo več ne iztrga. „Tomažič, kaj ne da je to laž, reči, da je, in jaz ti verujem!“

Na njegovih prsih naslonjeni obraz je obrnila kvišku, da so mu plamtele nasproti njene oči polne nestrpnega pričakovanja, polne dvoma in — radosti.

„Koliko si prestala, Ivanka, koliko, in jaz sem bil slep, in ti mutasta ...!“

Izpovedal ji je vse odkritosrčno. Srce ga je gnalo, da odloži to grozno breme. Danes, ta trenotek ali nikoli! Ta hip — zakoplješ mir in srečo še globlje pod rušo, ali jo izkoplješ in ji dahneš spet življenja ...

Ona je stala pred njim in poslušala.

Ko je končal, je bilo v sobi nekaj časa tiho kakor v novoizkopanem grobu.

„In sedaj, Ivanka, ali me zavrzi in pahni od sebe, ali pa ...“

Dalje mu ni pustila govoriti. Vroč poljub mu je zadušil nadaljne besede, in pogled, en sam pogled mu je govoril več, kot vrsta dolgih besed.

Saj veste, kdo je rekel:

„In če greši tvoj brat, odpusti mu, in če greši sedemkrat, odpusti mu!“

11.

Na predvečer vernih duš ...

Luči, neštete luči so gorele na grobeh.

Žalostni „miserere“ je odmeval od pokopaliških zidov in kipel proti nebu, naj se usmili Večni onih, ki trpé in se čistijo za nebesa ...

Mrak je padal na zemljo, tihi jok je prodiral noč, in solze po rajnikih so škropile pozne jesenske cvetove.

Tomažič in Ivanka sta odmolila na grobeh svojih umrlih. Bila sta sama, ker dedu se je zdelo premrzlo. V pokopaliških vratih je obstal Tomažič in se ozrl še enkrat v to morje luči, ki so plapolale pod njima. Po kratkem premolku reče:

„O, pravijo, da se odpira nocoj raj onim, ki so se očistili v vicah. Do zdaj sem to verjel, a danes to vem. In ne zadosti! Vem tudi, da se odpira prav tako živim po njih lastni krivdi izgubljeni raj, če so ga iskali v trpljenju in hrepeneli po njem v solzah. O, ne ugovarjaj mi! Jaz sem bolj kriv, kakor mi prisojaš ti. Danes sem spoznal samega sebe. Z drugimi vred sem mislil, da napoči Dolu z novim življenjem tudi boljša doba. Zahrepenel sem naenkrat po višjem, po večjem — in vzletel sem, vzletel. Pa da me nisi ti ujela v svoje mehke skrbne roke in mi vlila novega miru in nove tolažbe v srce, pal bi globoko in morda onesveščen obležal. Moja krivda me je gnala naprej in naprej, in da me nisi ti vnovič priklenila v svoj tihi, a srečni dom, moj Bog, kam bi še zagazil! Od danes naprej si ne bom želel nikdar, nikdar več iz njega.“

Ivanka mu je stisnila hvaležno, ljubezni polno roko in molčala...

Nocoj sta bila spet oba srečna...

* * *

Naši povesti imamo dostaviti samo še to:

Grajščak Mulley se je utrjeval v Dolu vedno bolj. Njegova tovarna je poslovala dobičkonosno. Kmalu je zgradil drugo in pripeljal v trg novih delavcev. Opisovati nečemo, kako je danes v Dolu. Marsikateri tržan iz dobe naše povesti hodi po novem Dolu, gleda, maje z glavo in govori kakor sam sebi:

„Včasih ni bilo tako kot je danes, pa bilo je boljše kot zdaj...“

Grajščakinja Ida je baje čez dobro leto pobegnila z nekim Dunajčanom, in Mulley še danes ne vé, kam. Iskal jo je dolgo časa, pa brez uspeha. No, slednjič je opustil nadaljni trud, in če ga je kateri njegovih najboljših prijateljev vprašal, kako in kaj, odgovoril je zadovoljno:

„Kaj Ida! Dol nese dobro!“

Jurjevič pa je kmalu pretepal ženo, in klet Mulleya; proti njemu si ni upal nastopati, ker se je bal, da bi mu ta ne odgovoril:

„Tiho bodi! Ali hočeš, da izženem tebe in tvojo mlado ženo?“ — — —

Nevestin sèn.

Li veš, kaj sánjala sem zadnjič
na svoj poslednji rojstni god?
Saj znaš, da sem nedeljsko dete,
ki sanja vedno in povsod — — —

Ah, šétala sva se po vrtu —
jesén je že vzljubila svet,
zapadlo v smrt je vse zelenje,
na gredo klonil zadnji cvet.

A ti si vendar-le opazil
še nageljna rudeča dva,
povil si zraven rožmarina
in nudil šopek mi le-tá. —

Kaj, ženin moj, ta sèn pomeni,
takó krasán, takó vznesèn?
Ah, znam . . . Ti dal si mi v vezilo
ljubezen žarno, up zelèn! . . .

Mira.

Socijalni pomenki.

(Piše dr. Ivan Ev. Krek.)

(Dalje.)

Meseca svečana 1. 1848. je buknila na Francoskem, vzlasti v Parizu, revolucija, ki je vrgla kralja. Delavsko ljudstvo je bilo njena prva sila. Ločilo se je bilo že preje od grajanskih strank in čutilo se je samostojno. Ko je padel kralj, so mislili delavski voditelji, da je že prišel čas njihove vlade in s tem tudi doba komunizma, po katerem so težili. Zgodilo se je drugače. Zmage pijana je glasno pritrjevala in ploskala v zbornici skupivša se tolpa, ko so ji prebrali imena provizoriške vlade. Štiri člane je volilo vanjo samo ljudstvo: Louis Blanca, Armand Marrasta, F. Flocon in delavca Alberta. Vlada je čutila, da je treba takoj kaj storiti. Že dné 26. svečana je izdala ta-le odlok, ki ga je sestavil Louis Blanc: „Začasna vlada francoske republike se zavezuje zagotoviti delavcu življenje z delom; zavezuje se jamčiti za delo za vse državljane; priznava, da se morajo delavci združevati, da morejo uživati zakoniti sad svojega dela. Začasna vlada vrača delavcem, katerim pripada, zapadli milijon civilne liste.“

Da bi mogla izvrševati, kar je obljubila, je ustanovila vlada več „narodnih delavnic“, kjer so delavci, ki drugod niso dobili dela, delali državi. Preje se je trudila vlada, da bi preskrbela delavcem pri raznih podjetjih dela. Mnogo jih je pa vendar ostalo, katerih ni mogla nikamor potakniti. Zaukazala je potem, naj se iz državnih blagajnic brezposelnim delavcem izplača vsak dan po fr. 1.50. Videlo se je pa kmalu, da tako ne gre. Zato je poskusila vlada z imenovanimi državnimi „narodnimi delavnicami“. Začetkom je bilo brezposelnih delavcev 17.000; dné 15. sušca se jih je pa štel že 49.000. Delavnice so bile urejene vojaški. Na čelu jim je stal E. Thomas. Vsakih 11 mož pri

jednem delu — ena četa — si je volila četovodjo, ki je dobival po fr. 2.50 na dan; po pet čet je bila brigada, katere načelnik se je tudi samostalno volil in dobival po fr. 3 dnine; po štiri brigade so stale pod vodstvom od uprave imenovanega poročnika. Štiri poročniške čete so pa tvorile kompanijo. Delavec, ki je hotel vstopiti v delavnico, je moral prinesiti od pristojnega urada (mairieje) svedočbo, da je star nad 16 let, izkazati ime, stanovanje in posel, pa so ga vsprejeli. Plače je dobival po dva franka na dan, če je delal; če mu pa niso mogli dati dela, pa po fr. 1.50.

Delavci so bili izprva sila veseli. Kmalu se je pa pokazalo, da tako ne pojde. Vedno več se jih je oglašalo v državne delavnice; trumoma so hiteli ljudje z dežele v Pariz, in tako je umljivo, da niso mogli dobiti dela. Državna podpora jim je bila zagotovljena tudi v tem slučaju; zato se niso dosti brigali, da bi dobili delo. V delavnicah samih je vsled tega ponehal vsak red; splošna lenoba je zavladala. Vlada je sicer videla, da stalno ne more tako ostati, toda čutila je tudi, da utegne kmalu potrebovati delavcev; zato je čakala in jim plačevala, kakor je bilo določeno. Jelo se je pa gibati med meščani in kmeti. Ti so bili vedno bolj ozlovoljeni, da se tako troši državni denar. Zahtevali so, naj se izvrše volitve v zbornico in naj se postavi redna vlada. Videlo se je, da gotovo zmagajo protisocijališke stranke. Socijališki klubi: Blanquije va¹ osrednja

¹ V zgodovini francoskega socijalizma naletimo šestokrat na ime Blanqui. Blanquizem, blanquisti se tudi mnogokrat imenujejo. Potrebno je torej, da se seznanimo z življenjem tega moža. Louis Auguste Blanqui se je rodil dné 7. svečana 1. 1805. v Puget-Théniers. Devetnajstleten mladenič je prišel v Pariz, kjer je vzgojeval otroke nekemu generalu in zraven se tudi učil pravoslovja in zdravilstva. V svoji mladosti je bil poln verskih idealov. V svoji goreč-

republikanska družba (*Société centrale républicaine*), Barbéjev revolucijski klub (*Club de la Révolution*), Raspailov² klub ljudskih prijateljev (*Club des amis du peuple*) in drugi so se združili, da bi s skupnim postopanjem, in če bi bilo treba, z novo revolucijo, ohranili socijalizmu prijazno vlado. Protisocijališko meščanstvo je pa imelo v narodni gardi toliko moč, da je proletarci niso mogli premagati. „Proč s komunisti!“ je odmevalo vsak dan bolj po Parizu in po deželi.

nosti se je vadal v zatajevanju in celo z bičanjem hotel podjarmiti svoje telo duhovnemu življenju. Pariz ga je spravil s te poti bolj s svojimi burnimi političnimi razmerami, nego s svojo razuzdanostjo. Ko je počila l. 1830. revolucija, je mladi Blanqui planil vanjo in se s čudovito navdušenostjo bojeval na barikadah. Od tedaj je postal dejanjski revolucionar, ki ni zamudil nobenega upora, nobene zarote, da bi se je ne udeleževal z vsemi svojimi silami v prvih vrstah. Delal je s peresom in z orožjem v tem smislu. Kot urednik glasila „kluba ljudskih prijateljev“ je bil obsojen v jednoletno ječo. Leta 1836. je sodeloval pri zaroti proti kralju; obsodili so ga na dve leti. L. 1837. je bil pomiloščen. Podal se je v Pontoise, cd koder je vodil „družbo letnih časov“, ki je skrivaj pripravljala revolucijo. Malo preje se je oženil. Kot domači učitelj se je bil v Parizu seznanil s hčerjo bogatega bankirja in se zagledal vanjo. Šest let se je bojeval proti vzburjeni strasti, a brezuspešno. V zakonu ni živel dolgo. Sredi meseca velikega travna l. 1839. je uprizoril krvav upor, ki so ga pa brž udušili. Blanquija so obsodili meseca prosinca l. 1840. na smrt; izpremenili so mu kazen v dosmrtno ječo. Med tem mu je žalosti umrla žena. O tem piše sam: „Jednoletni smrtni boj žene, ki jo je, daleč od mene (zaprt je bil iz prva v Mont-Saint-Michelu, kasneje v Toursu), razjedal obup in cela štiri leta samotna celica z duhom tiste, ki je ni bilo več, je bila moja kazen, zame samega, v tem Dantejevem peklu.“

Začasna vlada po svečanovi revoluciji l. 1848. je osvobodila Blanquija. Takoj je pohitel v Pariz, kjer je brž osnoval osrednjo republikansko družbo; dné 15. vel. travna se je udeležil upora; dné 28. velikega travna so ga zaprli in obsodili v desetletno ječo. L. 1859. mu je bila daljna kazen odpuščena, a l. 1861. so ga zavoljo nove zarote zopet zaprli za štiri leta. L. 1870. je bil v Parizu, kjer je zastopal najradikalnejšo smer. Bil je tudi član komune. Dné 15. svečana ga je obsodilo vojno sodišče v prognanstvo. Zavoljo bolehnosti ga pa niso poslali v Kaledonijo, marveč so ga imeli zaprtega v Clair-

Dné 15. velikega travna so uprizorili revolucijski klubi vstajo; posrečilo se jim je dobiti mestno hišo, kjer so postavili svojo vlado z Barbésom na čelu. Prihitela je pa narodna garda in je odpeljala po kratkem boju voditelje v zapor. Ob volitvah v zbornico so pa socijalisti popolnoma podlegli. Provizorna vlada je odstopila, in zbornica je pričela neizprosen boj proti socijalistom. Dné 21. rožnika je zaukazala, da morajo delavci od 18. do 25. leta vstopiti v armado, ali se pa pošljejo delat na kmete. To je de-

vauxu. Dné 9. rožnika l. 1879. ga je Grévy pomiloštil, ko ga je bilo mesto Bourdeaux izvolilo za poslanca; zbornica pa njegove izvolitve ni potrdila. Umrl je v Parizu dné 1. prosinca l. 1881.

Devetnajsti vek je imel malo mož, ki bi se bili bojevali v prvih vrstah tolikih revolucij, kakor je bil Blanqui, ki v vsem svojem javnem delovanju ni poznal nobenega drugega sredstva, razven zarote in krvavega upora. Socijalisti, katerim je dejanjska revolucija prvo političsko sredstvo, se imenujejo po njem blanquisti, in teorija, ki trdi, da se dá le s silo priboriti vspeh socijalskim idejam, blanquizem. Poučljiv je razvoj Blanquijevega življenja. Čim mu je strast razjedla verske vzore, je postal socijalski fanatik in brezoziren revolucionar, groza nasprotnikov, hkrati pa često neznosen avtokrat svojim pristašem. Imel je tudi med socijalisti protivnike, a s svojim nesebičnim značajem jih je lahko ugnal. Ko so mu l. 1848. očitali izdajstvo, se je po pravici skliceval na svoje zapore: „Mene, žalostno razbiti čoln; mene, ki vlačim podrto truplo v zamazani obleki; mene hočejo uničiti, češ, da sem podkupljen. Lakaji Louis Filipa, ki so se izpremenili v blesteče republikanske metulje in švigajo po tepihih mestne hiše, pa psujejo Joba, ki se je rešil iz ječ njihovega gospoda z višine svoje za časa štirih vlad spitane kreposti.“ Doslednosti in požrtvovalnosti Blanquiju ne moremo odrekati. Spisal je poleg mnogih sestavkov v raznih listih (list „La patrie en danger“, izhajajoč l. 1870. nekaj časa v Parizu, je bil po večini njegovo delo) te-le knjige: „L'Eternité dans les astres 1872“; „C'Armée esclave et opprimée 1880“ in „Critique sociale“, ki je izšla po njegovi smrti l. 1885.

² Fr. Vinc. Raspail se je rodil dné 25. prosinca l. 1794. Po svojem poklicu zdravnik, je opozarjal na nezdrave razmere delavskih stanovanj, hrane in tvornic. Po svojem političkem delovanju je bil vedno s socijalsko stranko. Za vlade Louis Filipa in ob revoluciji l. 1848. je izdajal v revolucijskem smislu list „Réformateur“, ki ga je potem izpremenil v „L'Ami du peuple“.

lavce razburilo. Do 15 000 jih je korakalo drugi dan proti Pantheonu. Poslali so deputacijo k vladi, a dobili odgovor, da se bodo delavci, ki bi se upirali omenjenemu odluku, siloma odgnali na delo. Ko se je ta odgovor sporočil množici, je završalo med njo. Že drugi dan so postavljali barikade. Pričel se je grozen boj, ki se je četrty dan končal s socijalskim porazom. Narodna garda se je krvavo maščevala; kar je mogla ujeti delavcev, jih je pomorila. Vojaki so vlečali na tisoče socijalistov v ječe, in ko so bile te napolnjene, v kleti in podzemski luknje nekdanje kraljeve palače. Tu se je dosegel vrhunec vse bede: le vzdih in tožbe, grozni smeh zblaznelih, krik in tuljenje ranjencev, naj se jim dá vode, boj za zračne votline v okuženem zraku, zasmeh stražnikov, tu in tam kak strel v kleti — Dantejevo peklo.¹

Klubi so se razgnali. Narodne delavnice so se razpusstile. Pravica do dela, ki jo je priznavala začasna vlada, se je odpravila, in delavcem zagotovila samo pravica do podpore. Narodna zbornica je privolila nekaj milijonov za podporo delavskih proizvajalnih zadrug; toliko so dosegli delavcem prijazni poslanci, a ta podpora se je tako razdelila, da so imeli delavci zelo malo od nje. Thiers, ki je igral v zbornici važno ulogo, je pa dosegel, da se je ustanovil poseben zaklad, iz katerega so se podpirali spisi proti socijalizmu. Delavske knjižice in prepoved delavskega združevanja so po Napoleonovem zakoniku „code civil“ iznova oživele. Gledé na delavce je zbornica sklenila nekaj podrobnih določb o podporah, ki naj se jim dajejo, če so brez dela.

Socijalisti so bili sicer vsi razjarjeni, a brez moči. Voditelji so morali uiti iz domovine, kar jih ni bilo zaprtih. Ko je nastopil Napoleon III., je lahko zagotovil mir in varstvo industriji in trgovstvu, ker je bil rdeči strah res za dalje časa pregnan, toda ne za vedno. Med delavci je tlelo in komaj so čakali, da bi se mogli maščevati nad buržoazijo. Že meseca malega srpana l. 1848.

¹ Handbuch des Socialismus o. c. str. 220.

je željo po osveti v pesmi „Spravni dan“, ki se je med delavci splošno udomačila, strastveno izrazil Louis Ménard.

Ko vdari dan in ura zaželjena,
plačilni dan za greh vzblestí,
ko zlodejska bo četa odpodena,
ko revolucija vzgrmí:

To bodo milosrčniki kričali
in vsi, ki se krvi tresô,
ki lopovstvo „slabost“ bi radi zvali,
pravico pa „osveto“ zvô.

„Prehuda kazen“, tolpa bo jokala,
oprosta nas prosila bo,
ko sodba kri za kri bo zahtevala,
o kesu govorila bo.

Kaj milost? Bratov smrt pomnimo,
zlodejstva tolika strašnà!
Spomine nanje v dušo si vklešimo,
in črt namestu vsmiljenja!

Pomnimo čas osvet krvavo-ljuti,
ko ljudstvo glada vpilo je.
V odgovor pa gromel jim top je kruti,
in s tal krvi kadilo se.

Potem prišel je, obložen s krivico
ovadeb podlih grozni dan,
laži, sleparstva zmaga nad pravico,
moritve čas, krvi in ran.

Brezračne ječe, kužne, brez svetila,
brez jeka za obsmrtni vzdih!
Pulili rablji z ran so obvezila,
režč v posmehih se grdih.

Po njih nam sveto bodi maščevanje!
Ne pozabimo ga nikdar,
ni mrtvih svojih, da prižgé se zanje
veliki, slavni spravni dar!

Takrat smo mi! Vi podli izdajavci,
ki vsak vas lopove pozna;
poslanci vi, morivcev varovavci!
Gorje podleglim! Brž na tla!

Dan sprave je in jeza vre divjaje!
Molitev, kes vas ne sprostí!
Poljubljali vse tiste boste kraje,
kjer kdaj je lila žrtev kri.

V tej pesmi se zrcalijo vse tiste črne misli, ki so po revoluciji l. 1848. navdajale proletarce, in po pravici trdimo, da so te misli živele med njimi, ko so za vlade pariške komune nekaj časa imeli delavci moč v rokah. Te komune vlada se je v resnici pojmovala kot „spravni dan“, in v tem smislu je tudi delovala osvetno brez usmiljenja.

(Dalje.)

Čutilo za ohranitev ravnotežja.

(Spisal dr. Simon Šubic.)

Učenjaki se trudijo v novejši dobi, da bi preiskali vse tajnosti matere prirode, in ni ga predmeta, katerega ne bi opazovalo oko naravoslovca z vsemi mnogoštevilnimi orodji in pripomočki, ki jih nam je podala novodobna tehnika. Jasno je, da nas zanima zlasti to, kar nam je najbližje, namreč naše telo, in res preiskujejo anatomi in fizijologi vsako mišico in vsako koščico človeškega telesa. Tako preiskavanje je zanimivo še zlasti zato, ker iz njega dobivata zdravilstvo in dušeslovje kaj važnih podatkov. Prav čudne stvari, na katere doslej niti pazili nismo, se nam odkrivajo. Zanimalo bo gotovo čitatelje, da so fizijologi našli novo čutilo, katero nam služi, da si ohranimo ravnotežje, ko stojimo in hodimo, in sicer so našli to čutilo notri v ušesu.

Opazili so namreč, da neki ljudje ne morejo ohraniti ravnotežja, kakor navadni ljudje, kateri kar nevedé, zakaj in kako, čisto lahko najdejo in ohranijo ravnovesje, naj li stojé, hodijo ali sedé. Redno se je opazilo, da so taki ljudje v mladosti bolehal na ušesih, in sicer na notranjih delih tega nežnega in zelo umetno sestavljenega čutila.

Opazovalo se je tudi na njih, da se jim nikdar ne zvrtil v glavi, tudi če se zelo hitro vrté in sučejo v krogu. Taki ljudje so nekako nezmožni, da bi občutili svoje razmerje do stvari, ki jih obdajajo v prostoru. Slično se je opazilo pri živalih. Nekateri živali nižjega reda, o katerih se je poprej sodilo, da imajo sluh, so se po natančnejši preiskavi izkazale za gluhe. Ko so jim pa fizijologi izrezali tisti ud, ki je dotlej veljal za uho, so živalice jele motiti se, kadar so se gibale po okolici.

Odkar je začetkom našega stoletja pariški fizijolog Flourens v začudenje strokovnjakov životoslovja odkril marsikatero dotlej neznane lastnosti živalskih teles, odtlej se vé, da se golobje začno čudno in nenavadno

kretati in opotekati, če se jim v ušesih prestrižejo ovinkaste cevi ali slušni obloki. Golobje z razdejanimi slušnimi obloki nikdar ne pridejo ob sluh, in kar nič se jim ne pozna na njihovem vedenju ta pokvara, dokler se ne premaknejo z mesta. Ko se pa živalca količkaj premakne, se ji jame tresti glavica in nihati semtertja, kakor da je pijana — v glavi se ji vrti. Sčasoma se to vrtenje v glavi razširi po vsem životu, golob se opoteka, zvrne se po tleh — na tleh se suče okrog samega sebe in kar ne more vstati.

Odkod izvira ta čudna prikazen?

Prečudna sestava notranjega ušesa se je preiskovala že pred tisoč in tisoč leti. Slavni grški zdravnik in modrijan Empedokles iz Girgenta je že pred 2300 leti dospel do pravega spoznanja, da je polževka v ušesu tisti ud ali organ, ki daje človeku važnost sluha. Namena, ki ga imajo drugi drobni delci ušesne notranjščine, kakor slušne koščice, obloki ali peklaste cevi in kamenčki v ušesih (otoliti), pa ni bilo moči spoznati. Tako težavno se je zdelo preiskovavcem razložiti delovanje in namen onih drobnih teles v našem ušesu, da so životoslovci temu delu ušesa dali ime: „ušesni labirint.“

Ni dolgo, kar so učenjaki sami še mislili, da vse ušesno orodje služi sluhu; razumeti pa le niso mogli, kako bi te različne stvari delovale, kadar uho sprejema zvoke. Tem težje je bilo to razlagati, čim več takih živalij se je našlo, ki nimajo vsega ušesnega orodja, kakor je ima človek, pa vendarle kaj dobro slišijo! Šele pred malo desetletji so nekateri učenjaki jeli pojašnjevat to uredbo. Prvaki med njimi so bili: E. Mach, profesor fizike v Pragi; Goltz, fizijolog v Strassburgu; Crum-Brown, kemik v Edinburghu, in Brener, zdravnik na Dunaju.

Fiziki, kemiki, fizijologi in zdravniki so preiskovali ta telesca, seveda vsak po pra-

vilih in načelih svoje vede, in ti različni poskusi so privedli vsi do enakega skupnega zaključka. Ti prvaki so dokazali, da k sluhu ni treba vsega v notranjem ušesu nabranega drobiža, ampak da se sluh vzbuja sosebno le s tistimi konci čutnic, ki so razpeti po notranji polževki; temu nasproti pa obločne cevi in ušesni kamenčki ali otoliti in nekaj drugih drobnih telesc nima kar nič opraviti s sluhom. Ušesni oblaki in kamenčki pa služijo čutilu za ohranitev ravnotežja v telesu. Ta organ vlada gibanje in premikanje, zaznava ravno in vrteče gibanje in pojemajočo in rastočo hitrost.

Tega čutila potrebujemo, da nam vzdržava pokoncu padljivo telo. Pomislimo, kako prečudno izvršuje to čutilo svojo nalogo, ne da bi se človek tega zavedal. Poglejmo pijanega človeka, kako omahuje, pa se le vzdrži pokoncu; še celo po ozki brvi brez držajev prikoraka srečno čez deroči potok. Delovanje tega čutila ga brez njegove zavesti reši, da ne pade. Vse drugače se pa godi človeku, če to čutilo ne bdi: spečemu se kaj lahko pripeti, da pade raz stol ter si zlomi roko. Če pa človek ne spi popolnoma, ampak le dremlje, kakor tak, ki v spanju hodi, ga pa to čutilo ravnotežja vzdržuje pokoncu, dokler se ne izpodtakne, ne zaleti ali ne udere z nogo v kak jarek.

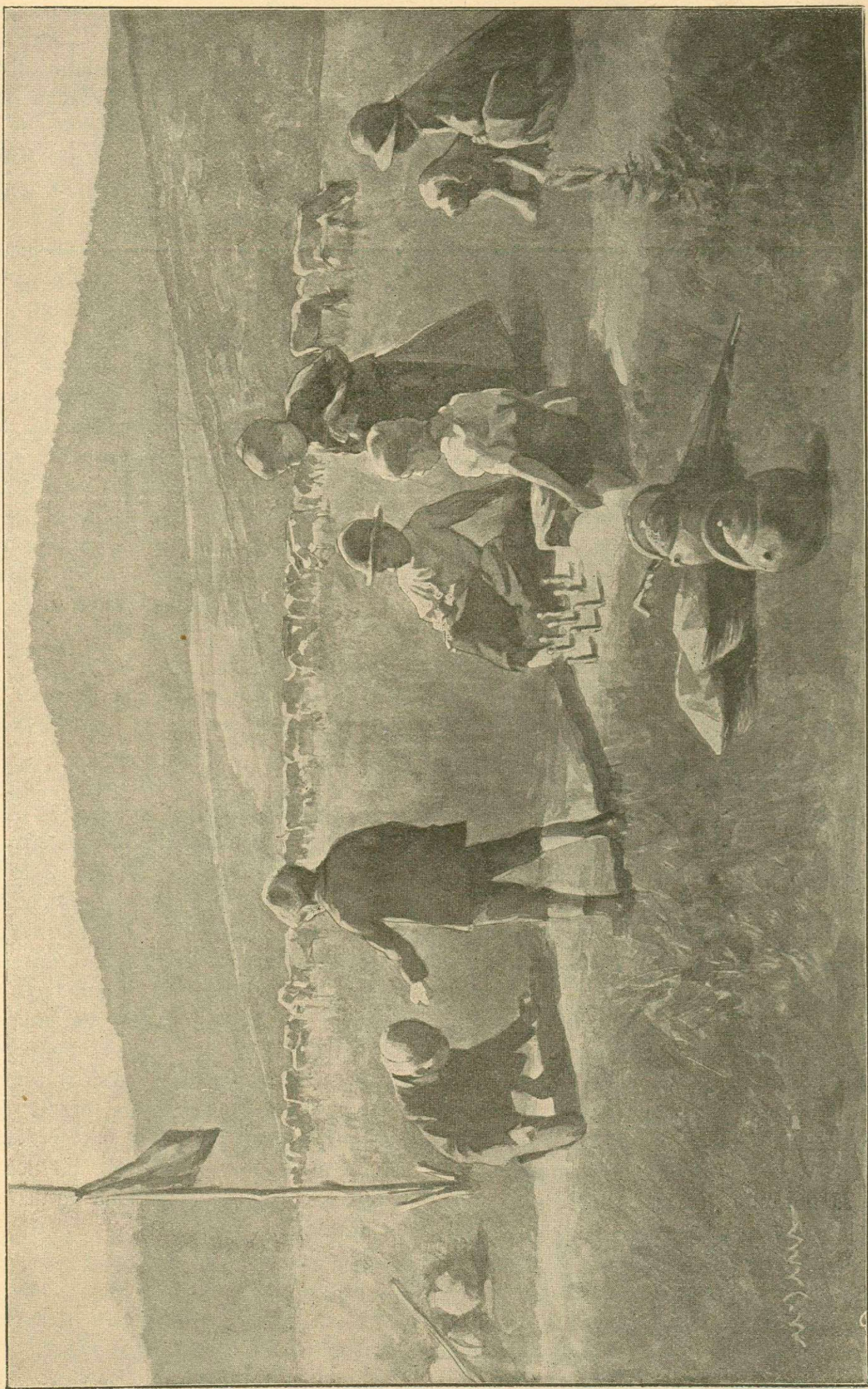
Silno treba je človeku takega čutila v nenavadnih slučajih in položajih: ko koraka po ozki brvi, ko se lovi, stopajoč po ozki vrvi, ali po gladkem opolzkem ledu, mu le to čutilo ohrani ravnotežje. Če bi drsavcu odpovedalo to čutilo takrat, ko se požene na drsavkah na vso moč in zavije naokrog, ležal bi naenkrat na tleh. In kako koristno je to čutilo kolesarjem, ki se vozijo na ozkih, zaporedoma tekočih kolesih, kateri sami za-se še stati ne moreta, če se ne vrtita! Če bi kolesarja to važno čutilo ne varovalo pred prevelikim omahovanjem, bi vsa vzdrževalna sila, ki izvira iz vrtenja, ne mogla omahujočega vzdrževati pokoncu.

Občutkov tega čutila, ki nam naznanja, kdaj pride ravnotežje telesa v nevarnost, človek ne more pogrešati ne ko stoji, ne ko

hodi, ne ko leti, kajti ti občutki krmarijo in uravnavajo nezavedno ude telesa tako, da se udje gibljejo po potrebi in da je vsakatero premikovanje skladno s privlačnostjo zemlje. Tega čutila potrebujemo, da stoječ ne omahujemo in da se gredoč in letajoč ne zaletujemo.

Iz zunanjega sveta prihajajo do nas zaznave in utisi po sluhu in vidu, in te vtise sprejema čutilo za ohranitev ravnotežja. Ne zavedamo se sicer teh dogodkov, a koliko fizioloških izprememb se godi v našem telesu, katere so neobhodno potrebne, pa se jih vendar ne zavedamo! — Poprej so menili tudi učenjaki, da zadostujejo oko in uho in tip, in da ni treba za ohranitev ravnotežja drugega čutila. Trdovratno so se upirali novemu nazoru, pa jih je vendar-le premagal novi uk z neovrgljivimi dokazi.

Zanesljive izkušnje potrjujejo, da ima telo neko posebno čutilo za orijentovanje ali zaznavanje krajevnega položaja. Človek v vodi potopljen skoraj ne čuti teže svojih udov, zakaj voda, ki nima dosti manj svojstvene ali specifične teže kot telo, mu jih nosi in vzdiguje kvišku. Potopljenega ne obtežujejo posamezni udje, pa tudi skupna peza telesa mu ne pritiska podplatov ob tla. Recimo, da je človek, ki se potopi v vodo, zdrav. Če zatisne oči, če se sključi in si objame kolena z rokami in če v tak klopčič zavrt plava pod vodo, bi kdo dejal, da ne bode vedel, kje je dno, kje vrh vode — pa ni res! Dasi se ne zadeva ob dnu in ne vidi nikamor, vendarle mu razodeva neko skrivno čutilo, kje je dno in kje vrh vode — mi pravimo, da se orijentira tudi v vodi. Temu nasproti je pa spoznal neki ameriški zdravnik, da gluhomutca, čegar ušesa nimajo omenjenega čutila za vzdrževanje ravnotežja, obide pod vodo nekakšna zmotnjava in posebna tesnoba; takoj ko potopi glavo v vodo, izgubi tudi že popolnoma občutek krajevnih razmer. Vredno je omeniti, kako opisujejo svoje stanje, kateri bolehajo na tem ušesnem delu: „Leto za tem, ko sem oglušil“, tako pripoveduje mož trdne postave, „sem se kopal nekega lepega solnčnega dné. Ko se potopim pod vodo, polasti

Igra na paši.

Slikal M. Jama.

se me obupno čuvstvo; nisem vedel, kje je dno, kje vrh vode. Smrtni strah me je že obhajal, ko pridem — sam ne vem kako — z glavo nad vodo — in takoj mi je bilo vse jasno.“ — Drugi je padel v plitvo vodo; v vodi mu izpodleti na opolzkih skalah, zvrne se in pride z nogami, z rokami in z glavo pod vodo. Zdelo se mu je, da stoji pod globoko vodo, ki mu gré visoko čez glavo, in menil je, da se prijemlje skalnatega robu in da izkuša po njem splezati iz vode. Tega kar začutil ni, da telo njegovo leži horizontalno in da je zvrnjen v vodi. V taki nezavednosti je kobacal naprej, dokler ni prikobacal do tako plitve vode, da mu ni šla čez glavo. Ko mu pride glava iz vode, minila je zmota.

Znano je, da je hoja gluhomutcev majava, koraki široki, in da korakaje drsajo s podplati po tleh. — Njihovo drsanje po tleh so si razlagali s pomanjkanjem sluha. A poskusi v dunajskem fizijološkem zavodu so odkrili na njih še druge pomanjkljivosti, ki nimajo prav nič opraviti s sluhom. Več je bilo namreč takih, ki z zaprtimi očmi niso mogli stati na jedni nogi, temveč onim enako, ki bolehajo na hrbtnem mozgu, so jeli omahovati, dokler se niso zvrnili po tléh. Po gredéh gredoč si še z odprtimi očmi niso mogli ohraniti ravnotežja, in vsak, ki je zatisnil oči, je padel iz gredi.

Zdravemu človeku, ki se je hitro vrtel na peti stojé, se potem, ko se jenja vrtéti, čudno suvajoče premikajo oči. To trepetajoče premikanje utegne vsakdo začutiti sam na sebi, če si po močnem vrtenju položi prst na oko. Dosti je pa takih gluhomutcev, ki po vrtenju ne pokažejo tega nasledka, in sicer tisti ne, katerim manjka v ušesnem labirintu tistega čutila, ki po novem uku služi za ohranitev ravnotežja.

Večinoma se ljudem jame v glavi vrteti, če se prehudo vrté v krogu. Neki ameriški zdravnik je pa med pet sto gluhomutci našel okoli dve sto takih, katerim se po vrtenju ne vrti v glavi. Iz tega je sklepal zdravnik, da tem ljudem manjka v ušesih čutilo, s katerim človek zaznava vrtenje. In

res se je sklep njegov potrdil pri raztelesenju.

Da bi natančneje spoznali delovanje posameznih čutil, so fizijologi raznim živalim pokvarili ali uničili zdaj to, zdaj ono čutilo. Tudi pri očeh in ušesih so delali take poskuse z raznimi živci in drugimi delci. Nasledki so bili zelo različni. Mačka prenaša oslepljenje dosti lažje, kakor oglušenje. Če se prestrižejo mački očesni živci, ne trpi toliko, kot bi kdo mislil. Ne dolgo po operaciji je že zopet vsa živa in vesela. Kaj hitro spozna prostor okoli sebe s tipom in s čutilom ravnotežja ter se vêde tako, da površen opazovavec niti ne sluti, da ima pred seboj slepo živalco, posebno, ko vidi, kako hitro zgrabi živež, ki se ji vrže po tleh. Kakor zdrava se zdi, ko brzo skače po stolih ali ko urno leta skozi odprta vrata, ne da bi butila vanje, če se zapró pred njo. Prisegel bi, da je mačka zdrava in ne oslepljena, ko bi videl, kako zvedavo voha za mišim, vtikuje glavico v luknje in v odprte predale in kako živahno in norčavo se igra z okroglimi stvarmi, ki jih taklja pred seboj po tleh.

Vse drugače se vêde mačka, kateri se prestrižejo slušni živci, ki gredó iz ušesnega labirinta k možganom, koder vzbujajo sluh in orijentovanje. Tedaj mačka ni le gluha, temveč moti se tudi nad vsem, kar se tiče ravnotežja in orijentovanja. Tako revno, žalostno, otožno in obupno se vêde živalca, da bi ogledovavec skoro ne verjel, da je to tista žival, ki je bila vsa živa in čila pred operacijo. Sedaj si še živeža sama ne išče, prisiliti se mora, da ga vzame, in le sčasom se zopet privadi, da si sama poišče hrane. Po več mesecev preide, predno se vnovič navadi letati. Izpočetka se kar zvrne po tleh in se dolgo ne osrči, da bi skočila na tla iz kake majhne višave.

Kaj zanimivo je, da taka žival ni več občutljiva za vrtoglavico. To se kaj hitro dokaže z malim poskusom. Če denemo tako operirano mačko z drugo zdravo vred v kletko, ki visi na vrvi in se hitro vrti, postane zdrava mačka vrtoglava, kakor da je

pijana; operirana mačka pa ne pokaže nobenega sledú vrtoglavice. Ko se vrtenje neha, leži zdrava mačka vsa klavrna po strani, glavica in oči pa se ji tresejo od silnega nervoznega trganja in drgetanja. Mačka s prerezanimi slušnimi živci pa leži mirno zraven nje, niti boleznega gibanja niti drhtenja ne opazimo na nji.

Zanimivo je tudi opazovati, kako se vedejo živali nasproti privlačnosti zemlje. Če ribo v vodi obrneš in postaviš na hrbet, se brani te lege, in kakor hitro jo izpustiš, že ti obrne zopet trebuh proti dnu. Riba pa, kateri se izrežejo „otoliti“ ali ušesni kamenčki iz slušnega labirinta, pride ob ta nagon ter plava, če jo obrneš na hrbet, tudi po hrbtu, ko jo izpustiš.

Taki poskusi so se delali z morskim volkom v neapoljskem zalivu. Ko so mu izrezali ušesne kamenčke, je plaval po tej strani, na katero si ga obrnil. Prav nič se ni upiral, da ne bi plaval po hrbtu — z ušesnimi kamenčki je izgubil čut naravnega ravnotežja.

Človek, ki leta ali brzo jaha v krogu, kolesar ali pa drsavec, ki se hitro zavrti, se nagne proti krogovemu središču, in sicer tem bolj, čim hitreje se vrti ali čim večja sila ga poganja proč od središča. Zelo bi se motil dotični, ki bi mislil, da se kolesar tako nagiba in drži iz pomisleka, češ, če se ne nagem proti središču, me pa pahne sredobežna sila čez rob. Le pogledjte neukega človeka ali otroka, ki še nikdar ni slišal ne besedice o sredobežni sili vrtenja, pa se vendar-le nagiblje, kakor po prirodnem nagonu, proti osredju okrožne poti. Tudi živali, n. pr. slon, konj ali pes, ki letajo po dirkališču na okrog, se nagibljejo z životom proti središču.

Da pa spoznamo delovanje tega čutila, treba nam je vedeti, kako je sestavljeno. Pri ribah obstojé ušesni kamenčki iz koščene snovi, pri hrbteničarjih pa iz sosprijete zmesi drobnovidnih apnenih kristalov, ki so prilepljeni drug k drugemu z neko slizavo snovjo. V predvoru slušnega labirinta, katerega se drži na tej strani „pol-

ževka“, na drugi pa ušesni „obloki“, tam visi pri sesavcih po dvoje, pri drugih hrbteničarjih pa po troje oblokov. Ti majhni obločki so napolnjeni z neko tekočino, in v tej tekočini plavajo na šibke lasce pripeti kamenčki ali „otoliti“. Po tem, kakoršen je vtis, ki prihaja iz zunanjega prostora v uho, se premičejo po tekočini plavajoči otoliti naprej ali na stran, navzdol ali navzgor, naravnost naprej ali naokrog. Kamenčki, ki visé na prožnih, elastičnih lascih, pregibljejo s seboj lasce, ki so pripeti na koncih slušnih živcev. In na ta način pozvanjajo, dejal bi, kamenčki ob živcih ter naznanjajo ž njimi duši gibanje in vrtenje po zunanjem prostoru in varno in nevarno stanje telesa.¹

Jednako nalogo pri ohranitvi ravnotežja imajo ušesni „obloki“. Tudi to orodje ne služi sluhu, kakor so mislili nekdanj, ampak pomaga pri spoznanju gibanja in ravnotežja. Troje polkrogu podobnih, po trojni meri v prostoru razdeljenih oblokov je napolnjeno z neko tekočino (endolympe), v katero segajo konci elastičnih lascev, ki sedé ob koncih živcev. Obloki, sestavljeni na trojno mer, se kaj lepo prilegajo k sprejemanju zunanjega pregibanja in vrtenja, ki se tudi vrši po trojni meri prostora. Z zunanjim premikanjem telesa se premiče namreč tudi tekočina po oblokih; tekočina premiče s seboj prožne lasce, in lasci pozvanjajo, če smemo tako govoriti, ob živčnih koncih ter naznanjajo z živci možganom stanje zunanjega gibanja.

Da je res tako, potrjujejo poskusi z gluho-mutci, ki imajo pohabljene ušesne obloke; pa tudi živali, katerim se prestrižejo dotični obločni živci, ne morejo ohraniti ravnotežja, kakor zdrave živali. Ptiči s prerezanimi obočnimi čutnicami se ne upajo zapustiti trdnih tal, bojazen jih obdaja pred vzletom — in če se prisilijo, da zleté kvišku, se prevračajo po zraku ter v kratkem popadejo na tla.

Ušesni obloki in kamenčki torej naznanjajo zunanje premikanje in stanje ravnotežja. S temi organi ne razločujemo samo

¹ Splošni popis ušesa glej: dr. Fr. Lampe, „Dušeslovje“, str. 94. sl.

gibanja vsakateri vrste, ampak spoznavamo tudi, iz katerega kraja prihajajo vtisi.

Ako je pa to gibanje premočno in če se telo preveč odkloni od navadnega stanja, pa začno ti delci bolešno drhteti in se tresti. Takrat se naše prostorno spoznanje čisto zmede, ali kakor navadno pravimo: človeku se zvrtil v glavi, prime ga omotica.

Ta nauk o čutilu ravnotežja je star komaj kakih 30 let. Seveda ima tudi ta nauk svoje nasprotnike. Ugovarja se večinoma, da nekateri gluhomutci drsajo kaj dobro po ledu in da glumačijo celo po napeti vrvi. Tega pa ugovarjavci ne pomislijo, da tisti človek, ki ne sliši, ker ima pokvarjeno polževko v ušesu, utegne imeti dobro ohranjene ušesne obloke in kamenčke. Na-

sprotniki tega nauka se sklicujejo na to, da ima človek še druga sredstva, s katerimi si vsaj deloma ohranja ravnotežje: nekaj pomaga vid, nekaj splošni čut telesa, večinoma pa izkušnja in vaja, in nevedoma si pomaga človek, ki ima izgubiti ravnotežje, z odmevnim (refleksnim) premikanjem svojih udov. Ko ima kdo pasti, iztegne nehoté roko na drugo stran in brez preudarka si pomaga na mah s prestavljanjem noge, ko mu izpodrsne. Vlovi se, bi dejal, po golem čutnem nagonu.

Vendar pa nam kažejo poskusi fiziologov, katere smo zgoraj našteali, da imajo ljudje in živali res čutilo v ušesu, katero zaznava, kdaj je telo v ravnotežju in kdaj ne, in s tem obvaruje naše telo padca.

Književnost.

Slovenska književnost.

Zgodovina horjulske fare. Ponatis iz „Zgodovinskega Zbornika“. Sestavil Jožef Kržišnik. V Ljubljani 1898. Samozaložba. Tiskala „Katoliška tiskarna“. Mal. 8°. Str. 225. — Zelo zanimiv donesek k našemu domoznanstvu nam je tu podal gospod pisatelj. Ne moremo se spuščati v kritiko tega dela, ker je sestavljeno večinoma iz podatkov, ki jih je dobil pisatelj v horjulski fari sami. Leta 1840. je sestavil že kratek popis te fare župnik Frančišek Veriti. Župnik Fr. Dolinar je nabiral več let pripravnega gradiva za farno kroniko. Poleg teh virov je rabil pisatelj uradne dopise, matice (prvo je sestavil vrzdenski beneficijat Jožef Rozman okolu l. 1750.) in razne druge mnogoštevilne spise, knjige in liste, kjerkoli je mogel zaslediti kaj o horjulski fari. Zato nam pa podaje ta knjižica več, nego obeta naslov. Na prvem mestu je kratek prirodoznanjski, potem statistični opis, zanimiva so poglavja o gospodarskih razmerah v horjulski fari in o njeni verski in intelektualni strani. Obširna je zgodovina beneficija na Vrzdencu, popisuje se ustanovitev fare v Horjulu, razne cerkve, poslopja, posestvo in dohodki horjulskih duhovnikov, razni dušni pastirji, ki so tod službovali, šole in učitelji in razne dobrodelne ustanove. — Dunajska Leonova družba izdaje sedaj podobne popise celih škofij z naslovom „Socialno delovanje katoliške cerkve v Avstriji“, in v tej zbirki je naš rojak prof. dr. Cigoj obširno po-

pisal krško škofijo. Reči smemo, da bomo mogli mi Slovenci o svojih škofijah, zlasti o ljubljanski, sestaviti še obširnejši in natančnejši popis, ako nam gospodje duhovniki s podobnimi spisi zvrše pripravljala dela in nabereó tvarino. Saj oni piše najlažje podrobno zgodovino kakega kraja, ki v njem živi in ki so mu znane vse krajevne in družabne razmere. Ta knjiga je lepo nadaljevanje „Zgodovine farâ ljubljanske škofije“, ki je bila nekaj let sem prekinjena.

Slomšekovo rojstvo. Dramatični prizori ob stoletnici njegovi. Sestavil Mihael Lendovšek. Založil in natisnil Drag. Hribar v Celji. Mala 16°. Str. 24. Cena 20 vinarjev (po pošti 5 vinarjev več). — Gospod Lendovšek, ki si je za proslavo Slomškovega spomina pridobil že mnogo zaslug z izdajanjem njegovih spisov, nam tu v kratkih prizorih slavi rojstvo velikega vladike. V noči od 25. na 26. listopad 1800. vidi stara vdova Marina vile in angele, ki napovedujejo rojstvo velikega moža. Drugo jutro ga prinesó v cerkev h krstu. Vmes so deklamacije in zbori. Za stoletnico je ta knjižica dobro došla, dasi nima dramatičnega dejanja.

Naši narodni grehi. Kako bo s vojsko? Slovencem v svarilo in v pouk napisal Podgrajski. V Gorici. Natisnila in založila „Narodna tiskarna“. 1900. Str. 80. 12°. Cena 25 novč. — Take brošure so sicer navadno namenjene za to, da se hitro razpečajo in da „vlečejo“ z živim popisovanjem perečih vprašanj, a pričujoča brošura ima mnogo zdravega,

uvaževanja vrednega jedra. Gosp. Podgrajski si stavlja vprašanje: Kateri so naši „narodni grehi“, in našteva sledeče: Ne zavedamo se vse svoje življenje, da smo Slovenci in Slovani; nečisto govorimo svojo materinščino; radi govorimo jezike tujih narodov; sramujemo se javno pokazati svojo narodnost; sami zaničljivo govorimo o svojem jeziku; pačiti pustimo krajevna in osebna imena; mesto domačih čitamo prav mnogokrat brez potrebe tuje knjige in zajemamo iz njih tuje nauke; po nepotrebnem se družimo s tujci; ne spoštujemo dovolj svojih dobrih voditeljev in učiteljev; ne učimo svoje mladine vedno in edino le v slovenskem duhu. Pisatelj nam našteva nato naše gospodarske grehe? Ne mislimo na to, da bi pomnožili svoje narodno bogastvo, zlasti povzdignili kmetijstvo na višjo stopinjo; ne iščemo odjemavcev na velikem trgu; ne skrbimo ne za domačo obrt ne za veliko industrijo, ne skrbimo za to, da bi na slovenski zemlji živela samo slovenska trgovina; nepremišljeno delamo dolgove. Družabno grešimo zoper svoj narod, ker mu ne skrbimo za dostojno omiko; ne upoštevamo rojakov, ampak jim delamo krivice; zavidamo domačemu človeku vsako odličnost, ki jo pa občudujemo na tujcu; ne izrabljamo svojih darov, s katerimi bi mogli povzdigniti vrednost Slovencev pred svetom. Kulturno grešimo, ker se premalo potezamo za svoje šolstvo in zanemarjamo svoje zmožne ljudi. Takih grehov nam našteva g. Podgrajski še mnogo nasproti drugim Slovanom, pred svetom sploh in zlasti pred onimi rodovi, ki nam želé in pripravljajo pogubo. „Jaz menim, zadnji čas je, da Slovani vsi od kraja spoznajo svoje narodne grehe in spoznajo tudi gorjé, ki mora zadeti naš mili narod vsled naših grehov, in da končno spoznajo, da bi bilo zastoj kesanje, kadar bi prišli čez nas najhujši nasledki naših narodnih grehov.“ Zato zahteva gospod Podgrajski od nas, da začnemo v dvajsetem stoletju „novo, čisto narodno življenje“. To se bo zgodilo, ako se ti narodni grehi izkoreninijo in nadomesté z nasprotnimi krepostmi. Končno govori o žalostnih avstrijskih parlamentarnih razmerah, o boju proti Slovanom, in nam dokazuje slednjič malo verjetno trditev, da se bo baš na Slovenskem vnela prihodnja evropska vojska. — Poleg nekaterih nekoliko pretiranih mislij podaje gospod pisatelj zeló pametne nasvete. Napake, katere biča, imamo zares, in prav je, da se nam javno vest izprašuje. Želeli bi pa, da bi bil gospod pisatelj omenil tudi oni narodni greh, ki je sedaj med nami največji in ima najhujše posledice: boj liberalnih listov proti veri, ono ostudno časnikarsko gonjo, ki uničuje čut za pravico in dostojnost, ki brezozirno tepta vse, kar nam je bilo doslej sveto, ter trga bližnjemu pošteno ime, če neče pristati k tej stranki. Želimo, da bi se o naših narodnih grehih temeljito razmišljalo, in drago nam bo, če ta knjiga kaj k temu pripomore.

Dr. E. L.

Marco Visconti Roman. Italijanski spisal Tomaso Grossi. Svetovne knjižnice II. knjiga. Založil A. Gabršček v Gorici. Cena 2 K 40 h. — Vsebina je kratko ta: Junak Marko, potomec visokoplemenite milanske rodbine, se je kot mladenič zagledal v lepo Ermelindo, katero so pa njeni sorodniki prisilili, da se je omožila z neslavnim grofom del Balzo. Iz tega zakona je bila hči Bice, v lepoti jednaka svoji materi. V to se zaljubi Markov sorodnik Ottorino, kateremu obljubi deklica ljubezen in zvestobo. Ko nekoč Marko spozna Ermelindino hčer in se spomni mladostnih let, vstane v njegovem srcu nekdanja ljubezen do Ermeline, ter on sklene zasnovati njeno lastno hčer. V ta namen je bilo treba Ottorinu podreti to ženitev. Še pred bojnimi igrami, ki so se imele vršiti v Milanu, odrine v Lucco in zapové oskrbniku Pellagru, naj vsekakor prepreči poroko. Pri turnirju se je odlikoval pred vsemi Ottorino; kar pride kot neznan vitez Marko sam in vrže mladega viteza s kopjem tako silno raz konja, da obleži nevarno ranjen. Brž ko okreva, se poroči z lepo Bice skrivaj; a na poti v grad zvičajno vjame Pellagrua s pajdašem Lodrisijem Viscontijem srečno dvojico ter odpelje in zapre vsakega posebej na drugi grad. To zve Ermelinda po zvijači oprode Lupa in nekega glumača in potoži svojo nesrečo Marku, sluteč, da se je to zgodilo po njegovem načrtu. Marko pride iskat zaprto deklico, ki se vsled ropota tako ustraši, da umre kmalu po osvoboditvi. Marko sklene, da se hudo maščuje nad krivcem. To sluti tudi Lodrisio; dočim prejme Pellagrua od Marka smrtni udarec, razkrije cesarskemu namestniku zaroto, v katero se je bil z Markom zapletel, in zbeži. Marka, prišedšega na dvor, razorožé vojaki, ga sramotno umoré in vržejo skozi okno. Ottorino pa roma v Palestino. To je vsebina precej obširnega italijanskega romana. — Ne bomo naštevati na drobno mnogih napak v tekstu, inace bi porabili preveč časa in prostora. Izdajatelj bi lahko prevzel kako boljše delo izvrstnejših pisateljev, nego je Grossi. Prelagatelj naj bi rabil vsaj slovenski slog in se ogibal italijanizmov, kar je morda nevedé prezrl. Raznih pravopisnih pregreškov je mnogo v tej 235 strani obsegajoči knjigi. Še celo v italijanskem izvirniku se nahajajo nedostatki. Pisatelj je Marka vsekakor premalo orisal kot junaka, kakoršnega nam predstavlja. A že iz našega kratkega poročila je razvidno, da je dejanje zanimivo in romantično in bo našlo brave, katerim bo ugajalo.

Soroslav.

Hrvaška književnost.

Cvijeće Srca Isusova. Skitili njekeji prijatelji Srca Isusovog. Str. 84. — Te lepe knjižice ne omenjamo le zaradi ukusne zunanosti in lepih slik, ampak še zlasti zato, ker je to prva knjiga, natis-

njena v novi tiskarni na Krku. Dr. Anton Mahnič, biskup na kvarnerskih otokih, je priredil v svojem škofijskem dvoru tiskarno in jo imenoval po starem latinskem imenu otoka Krka (Veglia) — Kurykta. „Cvijeće“ je izdal o. Miho Gattin D. J., ki se zelo trudi, da bi po Dalmaciji in ondotnih otokih raz-

širil češčenje presv. Srca Jezusovega. V to „Cvijeće“ je vpletena tudi zgodba nadvojvode Karola Štefana, dobrotnika zelenega Lošinja, ki se je v tamošnji župni cerkvi lani javno z vso obitelji posvetil presv. Srcu, in drugih častivcev. Knjiga dela čast izdajateljem in tiskarni. *Dr. E. L.*

Umetnost.

Prva slovenska umetniška razstava.

Precejšnje zanimanje je vzbudila ta razstava med našim občinstvom. Ne le bližnji domačini so jo pazno ogledovali, jo hvalili in kritikovali, ampak tudi obmejni Slovenci, Primorci in Štajerci, so si jo v precej obilnem številu skupno ogledali. Mi ne soglašamo sicer z vsem, kar se je govorilo in pisalo zadnje dni zaradi razstave, vendar se veselimo njenega uspeha, v kolikor bo povzdignil napredek prave umetnosti. Naši umetniki so se pokazali, občinstvo jih je spoznalo. Veseli nas, da se je tudi v časopisju pokazalo, kako naše občinstvo čimdalje bolj umeva umetnost. Ne nameravamo natančno ocenjati posameznih umetnikov, saj so naši čitatelji že marsikak posnetek njihovih del videli v našem listu in več jih imamo pripravljenih za prihodnje številke, vendar vsaj poglobitve razstavljavce moramo omeniti, da ohranimo spomin na ta velepomembni prvi večji korak naše domače umetnosti.

Največ slik je razstavil g. Ferdinand Vesel. Učil se je na Dunaju in v Monakovem, izobrazoval se ob krasnih delih italijanskih mojstrov v Benetkah in v Rimu, videl je umetniške zbirke v Londonu, in sedaj biva v Mekinah pri Kamniku. Med njegovimi trideseterimi proizvodi dobimo slike najrazličnejše vsebine, ki kažejo, kako mnogostransko izvežban je gospod slikar. Pa treba se je zamisliti v njegov posebni značaj, če hočemo uživati te slike. Sploh je njegova barva nekako medla in temna in njegova svetloba mrzla in zakajena. Res je umetnik v označenju oseb, a ta manira nas odbija. Njegova „Usmiljenka“ je prav genijalno delo. Ti plapolajoči žarki brleče luči, ta mirni obraz usmiljenke, ta bolnik — to vse se prav sklada v diven učinek. Njegova soproga, gospa Jessie Vesel, je tudi razstavila dve pokrajinski sliki.

Odlično mesto med razstavljavci ima g. Anton Gvaiz, slikar in učitelj risanja v Gorici. Polne, krasne barve, lepa razvrstitev, svetlobna perspektiva in zdravi, ne preveč moderni značaj njegovih izrazov so nam omilili njegove slike.

Gdčna Ivana Kobilca je naša znanka, ker je že l. 1889. razstavila svoje slike v Ljubljani, kjer je tudi rojena. Slikala je že na Dunaju, v Monakovem,

v Zagrebu, v Parizu, sedaj pa deluje največ v Serejevem. Tamošnja „Nada“ je reproducirala več njenih slik. Ta umetnica izdeljuje mirno in natančno svoje slike; čiste in jasne so njene barve, tudi v malenkostih je natančna, nekako nežna, a v celoti često nedostaje moči in odločne svetlobne perspektive. Vsekako je Kobilca znamenita slikarica.

Njej popolnoma nasproten je g. Rihard Jakopič. Ta pa poskuša najsmelejše barvne učinke. Res lepa nadarjenost se zrcali iz njegovih slik, gorko čutenje ga preveva, a prave mere ne zna zadeti in nam s čopičem pričara na platno drzne svetlobne kombinacije, nad katerimi pač strmimo, a jih ne moremo estetično uživati. Nekaj posebno finega je njegov „Portret“. Mlad mož v polumraku na naslonjaču, od zadaj polna svetloba skozi okno, ki se meša z refleksom zaves in odsevom pohištva — to je res duhovito izraženo. Tudi „Veslač“, ki ima vse mogoče reflekse na hrbtu, je v tej maniri razumljiv.

G. Matej Strnen, slikar na Vrhniki, mu je nekoliko podoben, ker je tudi on udan novodobnemu impresionizmu, a je mirnejši, in njegove barve so celo mnogokrat premedle. Njegova je orjaška slika cesarjeva v „Mestnem domu“. Cesar jaha na krasnem vrancu, obdan od spremstva. Zlasti konj je izborno naslikan. Pokrajine so mu mnogokrat premrtve in prehladne.

G. Matija Jama v Monakovem je tudi novostrujar. Zlasti spreten je v okraskih in zelo ljubi slikovite drastične lučne in temne učinke. Njegovi kontrasti so pa čestokrat prehudi. Izborni so njegovi trije paglavčki pri obedu.

G. Ivan Grohar, rojen v Sorici, sedaj slikar v Ljubljani, je razstavil prav lepe slike. Ker slika mnogo za cerkve, se je znal ogniti pretiranemu modernizmu, dasi uporablja njegove dobre pridobitve. Najlepša njegova slika je oltarna podoba za Begunje „Češčenje Srca Jezusovega“. Razporedba oseb je izborna, le Jezus je za oltarno podobo nekoliko preveč vizionaričen v primeri s krepkimi izrazi nebistvenih oseb, barva in kompozicija pa sta izborni.

Krasna je slika „Meč prebode Tvoje srce!“ katero je razstavil g. Oton Rudolf, slikar v Curihu. Tudi ljubki pastelni portreti kažejo, da je g. Rudolf res mojster dobrega sloga. Njegove slike niso „mo-

derne“, a so med najodličnejšimi na razstavi Nepristranski gledavci se utešijo ob njih, ko so se zbegali ob nemirnih proizvodih nove struje.

Naš znani slikar g. Ludovik Grilc je razstavil sicer le jedno, a to izmed najboljših del: Razpelo za rdečim zastorom, v živih, lepih barvah.

G. Josip Germ, ki je že lani razstavil svoje slike, je zastopan po dveh značilnih polnosojnicah; g. Anton Ažbe, slikar in učitelj slikarstva v Monakovem (rojen v Poljanski dolini nad Škofjo Loko), je razstavil fino portretno studijo „Zamorko“, njegova učenka kneginja Mary Wrede, roj. pl. Gutmannsthal, ki biva po letu v svoji rojstni grajsčini pri Radečah, nekaj svetlobnih studij ob umetni luči, g. Anton Koželj, slikar v Kamniku, dve, ki kažejo njegovo zanimanje za narodno nošo, g. Ivan Vavpotič, slikar v Novem mestu, pa portret in zbirko razglednic, iz katerih se vidi njegova duhovitost in bujna fantazija; jeden portret je poslal g. Fr. Horvat, slikar v Gorenji Radgoni.

Krasen pastelni portret, res angelsko lep dekliški obraz, je razstavila gospa Avgusta Šantel, soproga profesorja v Gorici. Ravno tako nežnočustvene in jako marljivo izdelane štiri slike nam je razstavila njena hči Henrika Šantel, ki je zares nadarjena umetnica.

G. Peter Žmitek, rojen v Kropi, gojenec imperatorske akademije vpodabljaajočih umetnostij v Petrogradu, je razstavil osem slik impresijonistične struje, ki kažejo še nekoliko omejenega diletantizma; g. cesarski svetnik Ivan Franke, c. kr. profesor v Ljubljani, je iz prejšnjih let razstavil več natančnih portretnih in pokrajinskih studij iz Kitajske, katere je narisal na potovanju, in nekaj portretov; g. Ivan Trinko, profesor v nadškofjskem semenišču v Vidmu, znan kot pesnik Zamejski, pa lepo zbirko jako ličnih in finih perorisov iz Beneške Slovenije.

Spomina vredna so tudi kiparska dela te razstave, dasi tudi tu marsikatero lepo domače delo pogrešamo. Zelo nadarjen umetnik je g. Ivan Zajc, sin rajnega kiparja Ivana Zajca, bivajoč sedaj na Dunaju. Seznanili smo že svoje naročnike s krasnimi njegovimi reliefi, v katerih se spaja duhovitost koncepcije z nežnostjo čutila in točnostjo tehnike. Njegova najboljša dela so religiozna, zlasti v krški, ljubljanski frančiškanski in št. jakobski cerkvi.

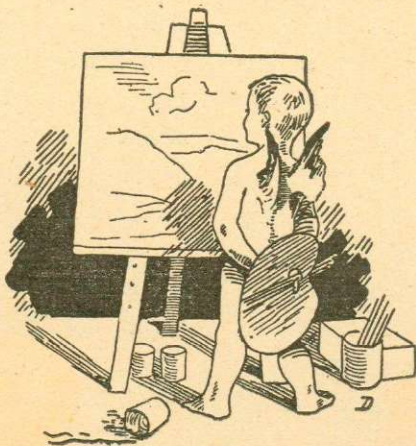
G. Alojzij Repič, rojen Vipavec, sedaj kipar na Dunaju, je razstavil več dobrih kipov; izmed njih vzbuja največjo pozornost oni, v katerih se kaže bolj natančna anatomija in divja strast, nego pa estetični ukus. Njegovega lepega „Slepca-siromaka“ smo že objavili v posnetku.

G. Ivan Zalar, kipar v Ljubljani, je razstavil dve majhni skupini iz rdečkastega plastelina, gospod Jakob Žnider, rojen v Poličanah na Štajerskem, sedaj kipar na Dunaju, pa zelo lepi razpeli in svetega Mihaela. Med cerkvenimi podobami se posebno odlikuje g. Ivana Cesarja, podobarja v Mozirju, Kristus na križu z jako lepimi okraski. Izmed kiparjev so se udeležili razstave še g. B. Pogačnik, kipar na Dunaju, z dekorativnimi vazami, gospod Alojzij Progar v Celovcu z osnutkom za Preširnov spomenik, g. Josip Grošelj v Selcih na Gorenjskem z „Madono“ in g. Fr. Berneker na Dunaju z dvema kiparskima skicama.

Omeniti moramo še jako ukusne dekorativne osnutke in načrte za oltarje in prižnice g. Celestina Misa, profesorja v Ljubljani, in g. Ivana Jagra, arhitekta na Dunaju, ki pridno proučuje slovanske narodne motive v ornamentiki.

S temi kratkimi podatki smo površno omenili glavne umetnine na prvi slovenski umetniški razstavi. Pogrešali smo sicer marsikaterega umetnika, — imenujemo le gg. Gangla, Rovška, Šubica in Ogrina — vendar moramo reči, da nam je podala ta razstava več, nego smo izpočetka pričakovali. Saj je silno težko zbrati raztresene proizvode raznih umetnikov, ki jih je skrb za zaslužek razkropila daleč po svetu, ker jim domovina ne dá dovolj pomoči. Pa ta prvi poskus nam jamči, da se bo naša umetnost krepko razvijala. Spoznali smo lepe talente, izmed katerih pač nekateri hodijo še po čudnih potih ter niso še dozoreli in dovršeni; tudi vidimo često, da se bolj goji „manira“, nego notranja umetniška vrednost, a naši umetniki so imeli priložnost, da tu spoznajo svoje vrline in hibe v medsebojnem primerjanju, mi pa smo se ob tej razstavi veselili ne le umetnostnega užitka, ampak tudi kulturnega napredka, ki ga je pokazala ta razstava. Želimo le, da bi se naša umetnost razvijala v duhu prave svobode. Prava svoboda pa se giblje v mejah npravne in estetičnega zakona.

Dr. E. L.

Razne stvari.

Naše slike.

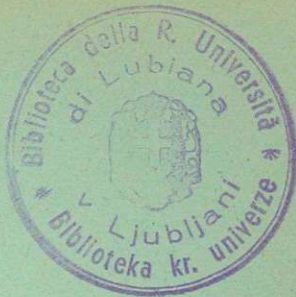
Dolžni smo, da razložimo nekatere slike iz prejšnjih števil. Slika na str. 528. nam kaže bavarsko vas Oberammergau. Tje roma vsakih deset let na tisoče ljudij, da vidijo svetovnoznane pasijonske igre. L. 1633. je razsajala po Bavarskem strašna kuga, za katero je le v Monakovem umrlo poldrugi tisoč ljudij. V tej strašni stiski so obljubili prebivavci vasi Oberammergau, da bodo vsakih deset let predstavljali Kristusovo trpljenje, če vzame Bog od njih grozno morivko. Take igre so bile tedaj zelo navadne in nam pričajo, kako živa vera je cvetela v javnosti, in kako je ljudstvo hrepenelo, da pokaže najvzvišenejša svoja čustva v umetniški dramatični obliki. Zvesto so držali ti dobri ljudje svojo obljubo, dokler jim ni l. 1770. prepovedala vlada teh iger, ker je v smislu protikatoliške „prosvete“ hotela zatreti verskega duha. V 52 krajih na Bavarskem se je do tega leta predstavljalo Kristusovo trpljenje. Po prepovedi pa so Oberammergavci vedno prosili zopet za dovoljenje. Od l. 1785.—1795. so smeli zopet igrati, l. 1801. se je bavarski vladi zopet zljubilo predstave prepovedati, ker so — „babjeverske“. A prosili so neprestano, in od l. 1810. vsako deseto leto predstavljajo Kristusovo trpljenje in smrt, in sicer tako dovršeno in ginljivo, da izobraženci celega sveta hodijo v Oberammergau, kjer se naslanjajo ob živi veri in umetniškem vkusu teh preprostih planinskih vaščanov. Igrajo samo domačini, ki se deset let pripravljajo na igre. Tako je postala dramatična umetnost dedna v tem kraju. Kdor je določen za svetopisemsko ulogo, jo proučuje in premišljuje ter se popolnoma vglobi vanjo. Besedilo in petje je preprosto, a silno ginljivo in s primerno glasbo in dekoracijo naredi nepremagljiv učinek. Igrá se predpoldne od osmih do poldne in od ene do petih. Vsakdo, ki je videl te igre, je priznal, da celo življenje ne more pozabiti globokega vtisa, ki ga je naredila na njegovo srce ta predstava Kristusovega trpljenja. Letos se je zopet mnogo občinstva nagledalo teh iger. Celo slavni pesniki in gledališki igravci, katoliški in nekato-liški, so prišli, da vidijo tu v preprosti vasici, kako nepremagljivo lepoto imajo krščanski ideali. Poslopje na desni strani je gledališče. — Slika na str. 584., ki ima pa po pomoti podpis „Stari trg pri Ložu“, nam kaže v resnici „Lož pri Starem trgu na Notranjskem“. Lož je staro mesto s častitljivo preteklostjo, ker je že l. 1477. dobil mestne pravice. Nad mestom so razvaline starega ložanskega gradu, ki se dobro vidijo na naši podobi. Bil je to včasih mogočen grad, v posesti ložanskih gospodov; za njimi so ga imeli Ortenburžani, in nekaj časa so mu gospodarili oglejski patrijarhi. Pozneje

so se ga polastili celjski grofi, in slednjič je prišel v last Habsburžanom. — Kaj naj pa rečemo k prijaznemu „Srečanju“ na str. 601? Naš spretni slikar g. Gvaiz nam je preprosto pa ljubeznivo naslikal prizor iz kmečkega življenja. Koza je zapazila za ograjo lepo in vabljivo njivo, polno slastne zelenjavi. Kdo bi vedno mulil le pusto travo? Kozi se privoščí vedno le najslabša piča... Resno migajoč z brado hoče prestopiti mejo, pa — pogumen dečko, ki se ne boji njenih rogov, ji zastavi pot. Nesrečno srečanje! — Na str. 617. smo objavili sliko rajnega našega urednika gosp. dr. Frančiška Lampeta. Izrazit mu je obraz, oči gledajo strogo, kot bi kaj iskale. Na tej podobi se vidi učenjak, ki si je s težavnim umskim naporom vzgojil duha, da ne misli na nič drugega, kot na svoje delo in na svoje načrte. Pa tudi bolezen je že začrtala v ta obraz svoja znamenja: upalo je lice, bolestna guba se vije za ustnico. Tak je bil pokojnik zadnji čas. Kmalu objavimo lepo sliko, ki nam ga kaže zdravega in krepkega v najlepši dobi.

† *Jakob Voljč*. Zopet nam je umrl nadepoln mladenič, ki je ravnokar začel razvijati svoje lepe duševne zmožnosti. Jakob Voljč je bil rojen dné 24. mal. travna l. 1878. na Vrhniki, gimnazijo je dovršil v Ljubljani kot gojenec „Alojzijevišča“ in stopil v bogoslovje l. 1898. Marljivi in ljubeznivi mladenič je začel jako zgodaj pisateljovati. „Vrtec“, „Zora“, „Družba sv. Mohorja“, „Domoljub“, „Pomladni Glasi“ so objavili z raznimi imeni več njegov spisov. Našemu listu je bil zelo udan in sodeloval zlasti z imenom Vinko Vinič in I. Kremen. Ravno v tej številki se končuje njegova povest „Novo življenje“. Prsna bolezen mu je zamorila mlado življenje. Umrl je dné 25. vinotoka v ljubljanskem „Leonišču“. Dolgo bolezen je potrpežljivo prenašal. Bog mu daj večni mir!

Mejnarodni shod katoliških učenjakov se je vršil v Monakovem od 24.—28. kimavca t. l. Ta je že peti shod te vrste in je vspel jako dobro v vsakem oziru. Udeležba je bila jako obilna, samo iz Španije se je oglasilo dvesto učenjakov. Tudi predavanja in sklepi tega shoda pričajo, kako resno se trudijo katoliški učenjaki, da povzdignejo in razširijo pravo vedo, ki ne more biti v nasprotju s pravo vero. Predsedoval je slavni francoski zemljenezanec prof. dr. Lapparent iz Pariza. Pri sejah so bili navzoči tudi člani kraljeve hiše. Med govorniki so se odlikovali prof. dr. Willmann iz Prage, znan po svojih modroslovnih spisih, abbé Duchesne iz Rima in prof. dr. pl. Hertling iz Monakovega. Ker se na teh shodih najbolje spoznavajo učenjaki raznih strok in narodnostij, bodo se taki shodi za naprej vršili redno. Prihodnji shod bo v Rimu.

Urednika: Dr. Mihael Opeka za leposlovje, dr. Evgen Lampe za znanstvo in ilustracije.
Založnik in lastnik „Marijanišče“.

Resolucije tiskovnega odseka

na drugem slovenskem katoliškem shodu.

a) Znanost.

1. Drugi katoliški shod pohvalno priznava trud onih katoliških slovenskih učenjakov, ki so se od I. katoliškega shoda sem potrudili za znanstvo v soglasju s katoliškimi verskimi nauki.

2. Poudarja pa nujno potrebo, da se znanstveno delovanje slovenskih učenih mož v prid katoliški resnici in narodu čim najpreje organizuje.

3. V ta namen naj se oživi „Leonova družba“, ki naj dobi za svoje delo čim največ razumnikov slovenskih in naj izdaje ali vsaj podpira njihove znanstvene publikacije.

4. Imenovana organizacija naj skrbi, da se priredi vsako leto vsaj jeden znanstven shod za vse Slovence na primernem kraju, začnši z l. 1901., in da se po možnosti gmotno in duševno podpira „Katoliški Obzornik“, ki naj se ozira na vse stroke znanosti.

b) Umetnost in leposlovje.

1. Drugi slovenski katoliški shod priznava veliki pomen lepe umetnosti, obžaluje pa tudi veliko moralno kvar, ki je je kriva zloraba umetnosti, in izjavlja, da veljajo tudi za umetnost in umetnike krščanska načela in večni božji zakoni.

2. II. slovenski katoliški shod hvaležno priznava hvalevredno delovanje „Društva za krščansko umetnost“ na polju cerkvene umetnosti, in „Dom in sveta“ na leposlovnem polju ter priporoča vsem Slovincem, da podpirajo krščanska umetniška društva in ne gujejo domače v krščanskem duhu urejane leposlovne liste.

3. II. slovenski katoliški shod priporoča: osnuje naj se poseben odsek „Leonove družbe“, čigar skrb bodi: družiti krščanske leposlovce, zbirati in spodbujati mlade nadebudne pisatelje, kazati jim pravo smer, podpirati jih s svetom, knjigami in gmotnimi sredstvi. V ta namen naj se ustanovi tudi poseben sklad.

c) Časnikarstvo.

1. II. slovenski katoliški shod radostno in hvaležno priznava, da se je od I. slovenskega katoliškega shoda sem mnogo storilo za katoliški tisek v smislu resolucij, sklenjenih na I. slovenskem katoliškem shodu. Izraža pa shod tudi prepričanje, da je vsem izobraženim katoliškim Slovincem ravno na časniškem polju v prihodnje treba še pomnožiti delovanje, da zajezimo med našim narodom razširjanje brezverstva in moralnega propada, ki mu grozi vsled naraščajoče sile veri sovražnega duha, pojavljajočega se zlasti potom liberalnega časopisja tudi v naši domovini.

V krepkejšo obrambo krščanskih idealov v verskem, narodnem in gospodarskem pogledu se priporoča: gledé na politično časništvo: osnovati časniški odbor, obstoječ iz uredništev slovenskih katoliških časnikov in katoliških politikov, kateri imej nalogo:

a) vzdrževati in pospeševati s shodi in pismenim potom medsebojno sporazumljenje in podporo ter odločevati smer in taktiko pri obdelavanju pojavljajočih se vprašanj,

b) osnovati časniško dopisovalnico, kot središče za vse v zvezi stoječe časnikarje, po posebnem tajniku organizovati dopisnike, dajati jim informacij in za slučaj sovražnih napadov pravnih svetov in pomoči.

č) Farne knjižnice itd.

Da se med ljudstvom razširja prava prosveta in isto obvaruje pogubnega vpliva slabih časnikov in knjig, naj se ustanavljajo bralna društva, bralni krožki in farne knjižnice. — Za poslednje se osnuj kakor hitro mogoče osrednji odbor za vsako škofijo, ki izdelaj načrt, kako je farne knjižnice ustanavljati in voditi, in seznamek knjig, ki so pisane v pravem duhu in za ljudstvo primerne. — Od časa do časa naj se v kakem listu (morda kot priloga) novejše knjige kratko ocenijo in dobre vodstvom knjižnic priporočajo za nakup.

d) Ljudsko in mladinsko slovstvo.

Naša dika in naš ponos je družba sv. Mohorja. Drugi slovenski katoliški shod priporoča vsem pisateljem, naj ji posveté svoje najboljše moči; vsem poverjenikom pa, naj nabirajo ude z neutrudno vnemo. Nadaljuje naj se zbirka knjižic, zasnovanih po raznih katoliških tiskovnih društvih in drugih katoliških društvih, ki imajo namen blažiti ljudstvo in je poučevati zlasti v verskih in socialnih vprašanjih.

Drugi slovenski katoliški shod je prepričan o veliki važnosti zanesljivih ocen za razvoj dobrega vzgojilnega mladinskega slovstva. Zato priporoča, naj se te ocene z jednako natančnostjo nadaljujejo, stariši, vzgojitelji in učitelji pa naj požrtvovalno širijo med mladino odobrene, po obliki in vsebini

dobre mladinske spise, zlasti „Vrtec“ in „Angelček“.

e) Izdajanje slovenskih pesnikov in pisateljev za ljudstvo in mladino.

Da dobi naše ljudstvo dovolj poštenega zabavnega berila in da se zlasti odrasla mladina po možnosti obvaruje pred vsem, kar je slabega in kužnega v slovenskem leposlovju, priporoča II. slovenski katoliški shod, naj se poskrbi za posebno, zlasti stvarno dobro izbrano ter očiščeno, zelo ceneno izdajo slovenskih pripovednih pisateljev in pesnikov, starejših in novejših. V ta namen naj se sestavi odbor večših mož, ki slovensko leposlovje dobro poznajo in ki bodo po skupnih posvetovanjih vestno odbirali za tako izdavanje primernih spisov.

Naznanilo.

Cenjeni p. n. sotrudniki in naročniki „Dom in sveta“ vidijo na koncu današnje številke podpisana dva nova urednika. *Naznanjamo, da bo poslej pri tem ostalo.* Razdelili smo delo — upamo, da ne na škodo listu. Več oči več vidi, več moči več premore. Cenjene p. n. sotrudnike in naročnike prosimo zaupanja in vsestranske krepke podpore.

Novo uredništvo „Dom in sveta“:

Za leposlovje:

Dr. Mihael Opeka,

prefekt v kn.-škof. „Alojzijevišču“ in pomožni veroučitelj na c. kr. višji realki.

Za znanstvo in ilustracije:

Dr. Evžen Lampe,

prefekt v kn.-škof. bogosl. semenišču in začasni vodja „Marijanišča“.

Darovi za „Marijanišče“:

Mesto venca na grob † dr. Frančišku Lampetu so darovali „Marijanišču“: „Matica Slovenska“ 25 K, „družba sv. Mohorja“ 100 K, gosp. lekarnar Piccoli 25 K, vč. go-

spod Janez Nagode 25 K, vč. gosp. Jernej Voh 10 K, vč. g. Anton Kukelj 10 K, vč. go-
spod Janez Mikš 6 K, g. Peter Majdič, tovarnar, 40 K, neimenovan 4 K, gčna Marija Huth 20 K. — Vsem blagim dobrotnikom tisočero Bog povrni!